

CEZA KANUNLARININ YER BAKIMINDAN UYGULANMASI VE TÜRK CEZA KANUNUNDA ESAS ALINAN İLKELER

*Dr. İlyas ŞAHİN**

ÖZET

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanması, devletin egemenlik hakkından kaynaklanan yetkilerini kullanmasının sonucudur. Devletin kendi ülkesinde iç hukuk düzenini kurmak ve ceza adaletini gerçekleştirmek amacıyla kullanılan cezalandırma yetkisi, ilke olarak egemenlik alanı ile sınırlı olarak kullanılmaktadır. Egemenlik alanı ise devletin ülkesiyle sınırlıdır. Ancak bazı durumlarda, ülke dışında işlenen suçlar bakımından da hukuk düzenlerini ve vatandaşlarının hakkını korumak amacıyla bu yetki genişletilmektedir.

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasına gerekçe olarak bir bağlama noktası aranmaktadır. Bağlama noktaları aranırken, suçun işlendiği yer, vatandaşlık ve devletin yararlarını koruma gibi egemenlik anlayışının devamı olan ilkeler esas alınmaktadır. Makul bağlantı noktalarına dayanan başlıca ilkeler şunlardır: Mülkiyet (ülkesellik), koruma, faile göre şahsilik, mağdura göre şahsilik, evrensellik, ikame ceza yargısı ve yetki paylaşımı ilkeleridir. Bu ilkelerin çoğunda suç ile devlet arasında belli bir hukuksal ilişki bulunmakta ise de, istisna olarak evrensellik ilkesinde devlet ile suç veya suç işleyen fail arasında hukuki bağ bulunmasa da yargı yetkisi benimsenmiş bulunmaktadır. Evrensel yetki kuralları, genellikle tek bir devletin değil, birden çok devletin veya uluslararası toplumun hukuki yararlarının korunması anlayışına dayanmaktadır.

Bu çalışmada, ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasına ilişkin genel kurallara yer verilmekle birlikte, ayrıca evrensel yetki ilkesine ve ceza kanunlarının uygulanmasına bağlı sorunlar irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Ceza Hukuku, Ceza Yargısı, Ceza Kanunu, Uluslararası Ceza Hukuku, Türk Ceza Kanunu, Yer Bakımından Uygulama, Yargı Yetkisi, Evrensel Yetki, Uluslararası Ceza Yargısı.

ABSTRACT

Territorial jurisdictional implementation of the Criminal Code is the result of using powers stemming from the sovereignty of the state. Punitive power which is used to ensure the domestic legal order and the criminal justice system is a limited jurisdiction

* Yargıtay 11. Ceza Dairesi üyesi.

in its territory on principle. The jurisdiction is limited to territorial boundaries of the state. However, in some cases, the jurisdiction could be expanded with regard to crimes committed outside the country to ensure the rule of law and to protect the rights of citizens.

A connecting point is a requirement for the justification of jurisdictional implementation of the Criminal Laws. While searching a connecting point, it is based on the principles such as the place where the crime was committed, citizenship and the protection of state's interests which are the principles in the scope of sovereignty of state. The main reasonable connecting points are: territoriality, protection, active personality, passive personality, universality, substitute jurisdiction, sharing of jurisdiction. There is a certain legal relationship between the state and the crime in many of these principles, nevertheless exceptionally, with respect to universality principle, it is accepted that the State has the jurisdiction even if there is no link between crime and criminal.

Universal jurisdiction rules are generally based on the concept of protection of benefits of the states and the international community besides any single state.

In this study, it was mainly addressed the problems related to the implementation of the principle of universal jurisdiction and criminal law in addition to the general rules for the territorial application of criminal laws.

Key words: Criminal Law, Criminal Justice, Penal Code, International Criminal Law, The Turkish Penal Code, Jurisdiction, Universal Jurisdiction, International Criminal Justice.

GİRİŞ

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanma alanına ilişkin kurallar ve bunların çerçevesini ceza kanunlarında bulmak mümkündür. Bu konuda devletler özellikle hakimiyet sınırları içinde işlenen suçlar bakımından egemenlik yetkisine dayanarak kurallarını belirlemektedir. Bu nedenle egemenlik kavramı üzerinde durulacaktır.

Milli sınırların dışında, cezai yargı yetkisinin devreye girmesi, diğer bir ifadeyle mülkiyet ilkesinin dışındaki kuralların uygulaması için bazı bağlantı noktalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda, bağlama noktası olarak kabul edilen hususlar açıklanacaktır.

Uluslar arası hukuk açısından kabul gören en temel ilkeler, "mülkiyet ilkesi", "şahsiyet ilkesi", "koruma (gerçeklik) ilkesi", "ikame yargı yetkisi" ve "evrensellik ilkesi" dir. Bunlar arasında uygulanması benimsenen en yaygın ilke, "mülkiyet ilkesi" olup diğerleri bunu tamamlamaya yönelik kurallardır.

Uluslar arası alanda kabul gören ilkelere genel olarak yer verdikten sonra Türk Ceza Kanununun benimsediği ilkelere ve bunların uygulama şartlarına yer verilecektir.

Türkiye'de işlenen suçlar hakkında mülkiyet ilkesi geçerlidir. Bunlara Türk kanunları uygulanır. Türk Ülkesinin nasıl anlaşılması gerektiği ve fiilin ne zaman Türkiye' de işlenmiş sayılacağına da açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Değerlendirme ve sonuç kısmında, hem genel olarak yer bakımından ilkelere ilişkin hem de özel olarak evrensellik ilkesinin doğurduğu sorunlara ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır.

I. GENEL OLARAK

A. Ceza Kanunlarının Yer Bakımından Uygulanması ve Egemenlik Kavramı

Devletin her alanda hüküm ve tasarruflarının geçerli olması anlamına gelen egemenlik, yasama, yürütme ve yargı erklerinin başkalarının müdahalesine fırsat vermeden bağımsızlık esasına göre kullanılmasını gerektirir. Egemenlik ilkesi gereği devlet, yasa yapma yetkisini kullandığı gibi, yasalara uyulup uyulmadığını denetleme ve uyulmaması halinde, yaptırım uygulama hakkını kullanması gerekmektedir.

Hüküm vermek, cezalandırmak, verilen cezayı infaz edebilmek ve genel anlamı ile yargılama yetkisinin kullanılmasını ihtiva eden egemenliğin korunması için, devletin kendi mülki sınırları içinde bu yetkileri kullanma-

sının yanında bazı hallerde hukuk düzeninin korunması, vatandaşın haklarının savunulması için ülke dışında da bu yargı yetkisini kullanması benimsenmiştir¹.

Devletlerin kendi hükümlerinde sınırlar içinde egemenlik hakkına sahip olmalarının gereği olarak, kanunlarını bu sınırlar içinde uygulamaları ittifakla benimsenen bir husustur. Zira her bağımsız devletin kendi yargı yetkisinin sınırlarını oluşturma ve kendi ceza yargısının ilkelerini belirleme yetkisini elinde bulundurduğu kabul edilmektedir². Bu bakımından, uluslar arası hukukta kabul görmüş genel ilkelere göre hareket etmekle birlikte, devletlerin kendi ceza yargısı alanını oluşturmaları normal karşılanacaktır³.

Bazı durumlarda egemenlik sınırların da ötesine geçip mülki sınırları aşarak devletin kendi milli menfaatlerini, vatandaşın haklarını korumak için yetki kullanması gerekebilir. Devlet kendi vatandaşından sadece kendi sınırları içinde değil gittiği her ülkede vatandaşlık bağının gereği olan sadakati beklemektedir. Sadakat yükümlüğüne aykırı olarak vasıflandırılacak bazı fiilleri cezalandırmak isteyen devlet, failin vatandaşlık bağını bağlama noktası yaparak yabancı ülkede işlenen suçlar bakımından da kendi ceza kanunlarının uygulanmasına gerekecek oluşturabilmektedir.

İlave olarak neredeyse tüm ülkelerin suç olarak nitelenip mutlaka cezalandırılması gerektiği hususunda uzlaştığı bazı fiillerin, imkanı olan herhangi bir devlet tarafından yargılama konusu yapılmaktadır. Egemenlik sınırları dışında dünyanın neresinde olursa olsun bir suç işlenmesi halinde hiçbir gerekçeye dayanmadan bunun takibini yapıp kendi kanunlarını uygulamaya çalışmanın hem maddeten imkansız hem de gereksiz bir külfet oluşturacağını kabul etmek gerekir⁴.

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanması uluslar arası alanda bazı sorunları gündeme getirebilecek bir alandır. Günümüz çağdaş uluslararası hukuk anlayışı ise, egemen devletlerin eşitliği ilkesine dayanmaktadır (Birleşmiş

¹ **SOYASLAN**, Genel Hükümler, 2014, s.159; **Devrim AYDIN**, "Ceza Kanunlarının Yer Yönünden Uygulanması", TBB Dergisi, 2011, S.94, s.132.

² **Faruk TURHAN**, "Türk Ceza Kanununun Yer Bakımından Uygulanmasında Evrensellik İlkesi ve Yeni TCK (Madde 13)", Hukuki Perspektifler Dergisi (HPD), S.4, Ağustos 2005, s.198

³ Devletlerin bağımsız da olsa günümüzde artık tamamen serbest olduğu görüşü kabul edilmekte; ceza kanunlarının uygulama alanını belirlemede bazı sınırlamalar getirilmesi kabul edilmektedir. Nitekim, devletin kendi yargı yetkisini belirlemede modern uluslararası hukuk kuralları ile bir takım sınırlamalar benimsenmeye başlamıştır. **TURHAN**, "Evrensellik İlkesi", s.198

⁴ **Mahmut KOCA, İlhan ÜZÜLMEZ**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 7.B. Seçkin, Ankara, 2014, s.703

Milletler Sözleşmesi m.2/1)⁵. Uluslar arası ilişkiler bakımından çatışmadan kaçınma öncelikli tercih olması gerekir. Devletlerin ceza kanunlarının uygulama alanını belirlemede temel prensip "başka devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi"dir. BM Kararlarında da belirtildiği üzere, başka devletlerin egemenlik alanına müdahale niteliğinde olabilecek eylemlerden kaçınmak gerekmektedir⁶. Bu nedenle yer bakımından uygulanma kuralları belirlenirken, prensip olarak sözü edilen ilke çerçevesinde hareket edilmesi çatışma noktalarını azaltmaya yardımcı olacaktır.

B. Ceza Kanunlarının Yer Bakımından Uygulanması ve Bağlama Noktası

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasıyla ilgili kuralları tespit ederken bazı meşru gerekçeler aranmaktadır. Buna ilişkin prensiplere dayanak oluşturan gerekçeler bağlama noktası olarak adlandırılır. Makul ve herkes tarafından uzlaşa ile karşılanan ve bu alanda çatışmaları önlemeye yarayacağı düşünülen makul bağlantı noktaları mülkîlik, koruma, şahsîlik, ikame yargı yetkisi ve evrensellik ilkeleridir⁷.

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanma alanını belirlerken yalnızca milli egemenlik ve ülkesel sınırlar içinde yargı yetkisi kullanılmaz. Fail veya mağdurun yabancı olması ya da yabancı ülkede vatandaşın suç işlemiş olması gibi hallerde hemen kolay bir bağlama noktası bulmak mümkün olmayabilir. Bu tür durumlarda yargı yetkisini işletilebilmek bakımından bazı kıstasların göz önünde bulundurulması gerekir.

"Makul" ya da "meşru" bir bağlantı noktası olmadan bir devletin kendi sınırlarını aşarak cezalandırma yetkisini kullanmaya kalkışması halinde bunun başka devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi ile çelişeceği muhakkaktır⁸. Çoğu kez vatandaşın yurtdışına gidip orada suç işlemesi veya bir yabancının gelip ülke içinde suç işlemesi gibi olasılıklarda yargı yetkisinin kullanılması ciddi bir çatışma noktası oluşturacaktır. Bunun önüne geçmenin yolu, ilke olarak, devletlerin kendi ülkesindeki ceza yargısının yürürlük alanını bağımsızlık ve egemenlik esasına göre serbestçe belirleyebilmesi; bunu yaparken de başka devletlerin çıkarlarını gereksiz yere ihlal etmekten ka-

⁵ **AMBOS**, in: Münchener Kommentar, Vor §§ 3-7, no. 21.(**TURHAN**, "Evrensellik İlkesi", s.198)

⁶ BM Genel Kurulunun 21.12.1965 tarih ve 2131 (XX) sayılı Devletlerin İç İşlerine Karışılmasının Reddi ve Bağımsızlıklarının ve Egemenliklerinin Korunması Kararı; BM Genel Kurulunun 24.10.1970 tarih ve 2625 (XXV) sayılı Devletlerarasında İşbirliği ve Dostça İlişkiler Bildirisi; BM Genel Kurulunun 9.12.1981 tarih ve 36/103 sayılı Devletlerin İç İşlerine Müdahale ve Her Türü Karışmanın Kabul Edilmezliği Bildirisi. (**TURHAN**, "Evrensellik İlkesi", s.198)

⁷ **TURHAN**, "Evrensellik İlkesi", s.198.

⁸ **Melda SUR**, Uluslararası Hukukun Esasları, İzmir, 2000, s.111 vd.

çınmaya özen göstermesidir. Aksi takdirde diğer devletlerin iç işlerine haksız bir müdahale söz konusu olur⁹.

Genellikle tek bir ilke değil, birden çok ilke bir arada uygulanmak suretiyle karma sistem benimsenmektedir. Ancak en çok başvurulan ve her ülkenin benimsediği ilke, mülkilik ilkesidir. Egemenlik ilkesinin gereği olarak, her ülke mülkilik ilkesini tartışmasız olarak benimsemekte, ceza kanunlarını kendi mülki sınırları içinde uygulamaktadır. Bu genel ilkenin boşluklarını doldurmak ve ceza kanunlarının uygulama alanını genişletmek için diğer ilkeler tali olarak devreye girmektedir.¹⁰

İlk dört ilkede, devletin hukuk düzeninin bir zarar görmesini önleme kriteri ile değerlendirildiğinde suç ile devlet arasında bazı bağlama noktaları veya bir hukuki ilişki bulunmaktadır. Örneğin, suçun işlendiği yer, failin ya da mağdurun vatandaşlığı, suçun devletin zararına işlenmiş olması gibi. Ancak evrensellik ilkesinde suç ile devlet arasında bir hukuki ilişki, bir bağlama noktası bulunmamaktadır. Evrensellik ilkesinde aslında suçtan doğrudan zarar görmeyen başka bir devlet kendi ceza kanunlarına dayanarak yargılama yapmayı üstlenmiştir. Bu kapsamdaki suçlar bütün devletlerin menfaatlerini ihlal etmekte olup, bunların takibi ve yargılanmasında genellikle bütün ülkelerin hukuk düzenlerinin korunması zarureti bulunmaktadır¹¹.

C. Ceza Kanunlarının Yer Bakımından Uygulanması ve Evrensellik İlkesi

Yeni TCK Sisteminde mülkilik, faile göre şahsılık, mağdura göre şahsılık, koruma (ya da gerçeklik), ikame yargı ve nihayet evrensellik ilkelerine yer verilmiştir. Bunlardan evrensellik ilkesinin farklı bir yeri bulunmaktadır. Aslında evrensellik ilkesinin benimsenmesi ve uygulanması, uluslar arası ilişkilerde egemenlik çatışması oluşturmaya elverişli bir durum olduğu muhakkaktır. Buna rağmen, bazı gerekçelere dayanarak bu ilkenin kabul edildiği görülmektedir. Bu kapsamda mutabık kalınan suçların her ülkenin hukuk düzenini bozmaya yatkın suçlar olması itibarıyla tüm dünya ülkelerinin bunların yargılanmasında müşterek bir yararı bulunması, fail başka bir ülkeye kaçmış ve saklanmış olsa bile gittiği ülkede de bağlama noktası aranmadan yargılanmasının herkes tarafından onaylanmasına yol açmaktadır.

Mutlaka her devlet tarafından tercih edilmeyen evrensellik ilkesi, ilgili ülke tarafından benimsenmesi halinde yasalarında yer verilmek suretiyle egemenlik

⁹ AMBOS, in: Münchener Kommentar, Vor §§ 3-7, no. 22-23. (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.198)

¹⁰ KOCA-ÜZÜLMEZ, Genel Hükümler,, 2014, s.705

¹¹ AYDIN, "Ceza Kanunlarının Yer Yönünden Uygulanması", s.133.

tercihi ortaya konulmaktadır. Evrensel yetki ilkesi, ulusal alanda sadece 14 ülkede kanuni ve yargısal olarak uygulama alanı bulmaktadır¹².

II. CEZA KANUNLARININ YER BAKIMINDAN UYGULANMASINA İLİŞKİN İLKELER

A. Genel Olarak

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulama esaslarını tespit etmede dikkate alınan ve bağlantı noktalarına dayandırılarak açıklanan kurallar esasen, ulusal ceza hukuku çerçevesinde yer bakımından yetki sorunu olarak kabul edilmekte ise de¹³, "uluslararası ceza hukukunun genel ilkeleri" olarak adlandırılması¹⁴ tercih edilmektedir.

Suç işleyen kimsenin ya da suçtan zarar görenin kendi vatandaşı veya yabancı olmasına bakmaksızın ülkesinde suç işlenen devletin kendi ceza kanununu uygulaması, "**mülkilik ilkesi**" olarak ifade edilmektedir¹⁵. Bunun dışında yabancı ülkede işlenmiş olan suçlarla ilgili uygulanacak ilkeler ise, faile ve mağdura göre şahsılık, koruma, ikame yargı ve evrensellik ilkeleridir¹⁶.

Her ülkenin kendi topraklarında işlenen suçlara ilişkin kendi ceza kanununu uygulaması anlamına gelen "mülkilik ilkesi" bir çok ülkede benimsenmiş olup aynı zamanda TCK'nın kabul ettiği bir ilkedir¹⁷. Buna ilave olarak bazı koşulların gerçekleşmesi halinde, yabancı ülkede işlenmiş olsa bile faile veya

¹² Bunlar, Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, İsrail, Hollanda, Senegal, İspanya, İsviçre, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleridir. **Sinan KOCAOĞLU**, "Uluslararası Ceza Hukuku ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Perspektifinden Evrensellik İlkesi", ABD, Yıl; 67, Sayı: 2010-1, s.68

¹³ Bkz. **ÖNDER**, Ceza Hukuku 1992, s.87.

¹⁴ **TURHAN**, "Evrensellik İlkesi", s.198.

¹⁵ **S.Sulhi DÖNMEZER-Sahir ERMAN**, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C.I, 14.B.İstanbul, 1997, no. 372; **Kayıhan İÇEL-Süheyl DONAY**, Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, Genel Kısım, Birinci Kitap, 4. Bası, İstanbul, 2005, s.176; Doğan SOYASLAN, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 2014, 6. Baskı, Yetkin, Ankara, s.158; **Bahri ÖZTÜRK-Mustafa Ruhan ERDEM**, Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku, 9. B, Ankara, 2006, s.62; **ZEKİ HAFIZOĞULLARI-Muharrem ÖZEN**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, USA Yayınları, 7. B, Ankara 2014, s.38; **Hamide ZAFER**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Şubat 2015, 4. B, Beta, İstanbul, s.608 **KOCA-ÜZÜLMEZ**, Genel Hükümler, 2014, s.704; **Veli özer ÖZBEK-Mehmet Nihat KANBUR-Koray DOĞAN-Pınar BACAKSIZ-İlker TEPE**, Eylül 2014, 5. Baskı, Seçkin, Ankara, 149; **Mahmut KOCA**, "Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanması", Hukuk ve Adalet, Eleştirel Hukuk Dergisi, Yıl 2, 2005/5, s.24. Mülkilik ilkesi "toprak esası" olarak da adlandırılmaktadır. **Fatih BİRTEK**, Ceza Hukuku Genel Hükümler Temel Bilgiler, Eylül 2014, 3.B, Adalet, Ankara, s.44.

¹⁶ **Hakan HAKERİ**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 15.B, Adalet, Ankara, 2013, s.75

¹⁷ **KOCA-ÜZÜLMEZ**, Genel Hükümler, 2014, s.704; **HAKERİ**, Ceza Hukuku, 15.B, s.75.

mağdura göre şahsilik, koruma, ikame ve evrensellik gibi diğer sistemler ek olarak devreye girmektedir¹⁸.

Yabancı ülkede işlenmiş olsa bile soruşturmayı ülke olarak yapmanın bazı milli menfaatleri gerektirdiği failin veya mağdurun Türk olması gibi makul bağlantı olan durumlarda bu bağlantı noktaları üzerinden yargılama yetkisi kullanılır. Buna "**faile veya mağdura göre şahsilik ilkesi**" denir¹⁹.

Devletin korunmasına ilişkin menfaatler sebebiyle de soruşturma yetkisi kabul edilmektedir. Bu durumda suçun yabancı ülkede işlenmiş veya suç işleyeninin yabancı olmasına bakılmaksızın devletin kendi menfaatini korumak maksadı ile soruşturma yetkisini uhdesinde tutmasıdır ki, bu da "**koruma (gerçeklik) ilkesi**" olarak ifade edilmektedir²⁰.

Diğer taraftan, suçun faili ya da mağduru vatandaş olmadığı halde ve suç da Türkiye'de işlenmiş olmamasına rağmen suçun cezasız kalmaması gerektiği düşüncesinden hareketle, yargılama yetkisinin üstlenilmesi söz konusu olmaktadır. Buna "**ikame yargı ilkesi**" denilmektedir²¹.

Son olarak, nerede ve kim tarafından işlenmiş olursa olsun uluslararası toplumda neredeyse bütün ülke ve kurumlar tarafından tehlikeli görülmesi sebebiyle takip edilip cezalandırılması gerektiği hususunda üzerinde ittifak edilen bazı suçlar vardır. Bunların her şekilde koşulsuz olarak cezalandırılması istenmektedir. Bu şekilde diğer sınırlayıcı sistemlerin dışında, yargılama yetkisinin kabul edilip uygulanması ise "**evrensellik ilkesi**" olarak adlandırılır²².

TCK'nın 13. maddesinde yer alan evrensellik ilkesinin düzenleniş şekline göre, bu maddede sayılan suçların yurt dışında işlenmesi halinde, failin ve mağdurun vatandaşlığına bakılmadan ve hatta failin Türkiye'de bulunması koşulu da aranmaksızın Türk kanunları uygulanacaktır. Bu nedenle, belirtilen suçlar, yurt dışında bir yabancı tarafından yabancıya karşı işlenmiş olsa ve kendisi de yurt dışında bulunsun bile hakkında Türkiye'de kovuşturma yapılacaktır. Evrensellik ilkesinin bu şekilde geniş olarak uygulanmasına uluslararası ceza hukukunda "**sınırlandırılmamış evrensellik ilkesi**" denilmektedir²³.

¹⁸ HAKERİ, Ceza Hukuku, 15.B, s.75

¹⁹ KOCA, "Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanması", s.30 vd.

²⁰ SOYASLAN, Genel Hükümler, 2014, s.167; KOCA, "Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanması", s.35; ZAFER, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. B, s.613

²¹ ZAFER, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. B, s.615; HAKERİ, Ceza Hukuku, 15.B, s.80

²² HAFIZOĞULLARI- ÖZEN, Genel Hükümler, 7. B, s.40; SOYASLAN, Genel Hükümler, 2014, s.170; ZAFER, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. B, s.616; KOCA, "Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanması", s.38; BİRTEK, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3.B, s.54

²³ Faruk TURHAN, "Yeni Türk Ceza Kanunu'na Göre Uluslararası Suçların Cezalandırılması", Hukuki Perspektifler Dergisi (HPD), S.3, Nisan 2005, s.13

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında bir başka kavramdan "**yetki paylaşımı ilkesi**"nden söz etmek gerekir. Benzer hukuk sistemlerine sahip olan ülkeler arasında yapılan uluslararası sözleşmelere dayanarak uygulanan bu ilke²⁴ bakımından diğer ilkelere olduğu gibi devletin tek taraflı iradesiyle belirleyeceği bağlama noktaları değil, ikili sözleşmeler dayanak olmaktadır. Bu şekilde, ikili veya çoklu uluslar arası sözleşmeler ile kabul edilmiş uluslararası yetki kurallarından bahsedilebilir. Burada maksat, devletler arasındaki yargı yetkisi uyuşmazlıklarına engel olmak, failerin iki defa cezalandırılmasını önlemek veya yabancı mahkeme kararlarının infazını sağlamaktır²⁵. Nitekim, Türkiye'nin de onaylamış olduğu Avrupa Konseyi çerçevesinde kabul edilen bu nitelikte sözleşmeler bulunmaktadır. Örneğin Ceza Kovuşturmalarının Aktarılması Hakkında Sözleşme'de, yetki paylaşımı kurallarına yer verilmiştir. Sözleşmeye katılmakla Türk Hukukunda bu ilkeye de yer verilmiş olduğu ifade edilmektedir²⁶.

Tam mülkiyet ilkesinin çeşitli şekillerde esnetildiği görülmektedir. Hem devletlerin mülkiyet ilkesinin dışına çıkarak diğer ilkelere de mevzuatlarında yer vermeleri, hem de bazı ikili ve bölgesel işbirliğini amaç edinmiş ortak yargı yetkileri belirleyen çalışmalara ağırlık verilmesi ile mülkiyet ilkesine yeni anlam ve boyutlar kazandırılmaktadır. Benelüks Ülkeleri sadece kendi ülkelerini değil, bu ülkeleri çevreleyen dış sınırları mülkiyet ilkesi açısından sınır kabul eden hükümlere yer vermiştir. Ortak bir Avrupa ceza hukukuna doğru da gidildiği dikkate alındığında, artık mutlak ve katı bir şekilde uygulanan mülkiyet ilkesinin terk edilmeye başlandığı söylenebilir²⁷.

B. Yer Bakımından Yetkiye İlişkin Sistemler

1. Ülke İçinde İşlenen Suçlar Bakımından Geçerli Ülke: Mülkiyet İlkesi

a. Genel olarak

Suç işleyen kendi vatandaşı veya yabancı olması ayrımı yapmadan ülkesinde suç işlenen devletin ceza kanunlarının uygulanmasına "**mülkiyet (ülkesellik) ilkesi**" adı verilir.²⁸ Suçun işlendiği yeri bağlantı noktası olarak kabul eden

²⁴ Nur CENTEL-Hamide ZAFER-Özlem ÇAKMUT, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 8. Bası, Beta, İstanbul 2014, s.172; GRIBBOHM, in: Leibziger Kommentar, Vor § 3 no. 137. (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.202)

²⁵ AMBOS, in: Münchener Kommentar, Vor §§ 3-7, no. 61 (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.202)

²⁶ CENTEL-ZAFER-ÇAKMUT, 8.B, s.172; TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.202

²⁷ Durmuş TEZCAN-Mustafa Ruhan ERDEM-R. Murat ÖNOK, Uluslar arası Ceza Hukuku, 2.Baskı, Şubat 2014, Ankara: Seçkin, s.81.

²⁸ Kayıhan İÇEL, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 6.B, 2014, Beta, İstanbul, s.143

mülkîlik sisteminde, fail veya mağdurun kendi vatandaşı olup olmadığına bakılmaksızın devletin, egemenlik alanı içinde işlenmiş olan bütün suçları cezalandırma yetkisine sahip olduğu kabul edilmektedir²⁹.

Mülkîlik ilkesinin kabul edilmesinde esas alınan gerekçeler, doğal olarak herkes tarafından kabul görecektir niteliktedir. Zira herkes, vatandaşı olarak bağlı bulunup yaşadığı veya yabancı da olsa gelip yaşamayı tercih ettiği ya da geçici olarak ziyaret ettiği ülkenin kanunlarına uygun hareket etmek durumundadır³⁰. Suçun işlendiği yerde kamu düzeni bozulmuştur. Cezanın genel işlevi de suçlu-yu suçu işlediği yerde bulup yargılamak, bozulan kamu düzenini onarmak ve yeni suçların işlenmesini önlemektir³¹. Sonuçta ceza kanununu koyan devletin sınırlarında işlenmiş olan suçun yine o devlet tarafından cezalandırılmış olması, o devletin yasama, yürütme ve yargılama erklerinin bütününe hakim olan egemenlik ve bağımsızlığının da gereğidir. Bu açıdan bakıldığında aslında savunulması ve kabullenmesi en kolay ilkedir. Ayrıca usule ilişkin kuralların uygulanması bakımından değerlendirildiğinde; delillerin toplanması, yargılama sırasında ilgili süjelerin bir araya getirilmesi, yargılamada ihtiyaç duyulan tanık, bilirkişi gibi unsurların temin edilmesi bakımından suçun işlendiği yerde soruşturma ve yargılama yapmak daha kolay ve savunulabilir bir durumdur³².

Mülkîlik ilkesinin dayandığı teorik temeller en geniş tasnif ile ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi sosyal sözleşme teorisidir. Bu teoriye göre toplumsal bir konsensüs halinde bulunan toplumdaki bireyler genel düzeni sağlama ve kanunlara uymayanları cezalandırma yetkisini devlete bırakmıştır. Bu yetkiye dayanarak devlet, toplumdaki kurallara uymayanları cezalandıracaktır. Çünkü toplumun bütününe ortak menfaati olan müşterek dirlik ve düzenin bozulmaması, buna yönelik hareketlerin önlenmesi için aykırı davranışları müeyyideyle karşılamak zorunluluğu vardır³³.

Mülkîlik ilkesinin dayandığı ikinci teori ise egemenlik teorisidir. Egemenlik yetkisine sahip olan her devletin kendi mülki sınırları içinde cezalandırma yetkisini kullanması en doğal olan sonuçtur³⁴. Devletler egemenlik yetkilerini kullanırken kendi ülkesinin toprakları üzerinde başka ülkelerin de karışmayaca-

²⁹ ZAFER, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 4. B, s.608; TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.198

³⁰ Bernd HEINRICH, *Ceza Hukuku Genel Kısım-I*, Mart 2014, Adalet, Ankara, s.39.

³¹ İÇEL-DONAY, s.163; SOYASLAN, *Genel Hükümler*, 2014, s.159

³² Erol CİHAN-Feridun YENİSEY, "Türk Ceza Kanununun Yer Bakımından Uygulanması ve Evrensellik İlkesi", Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer Armağanı, Cilt I, Ankara, Şubat 2008, A.K.D.T.Y.Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi ve Türk Ceza Hukuku Derneği ortak basımı, s.557; İÇEL-DONAY, s.163; SOYASLAN, *Genel Hükümler*, 2014, s.159

³³ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 2.B.s. 82.

³⁴ AYDIN, "Ceza Kanunlarının Yer Yönünden Uygulanması", s.132.

ğı şekilde kural koyma ve uymayanları cezalandırma yetkisine sahiptir³⁵. Egemenlik teorisine dayanan mülkîlik ilkesi, temelde bir ülkenin millî egemenliğinin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her devlet kendi ceza kanununun uygulama alanını, mülki hakimiyet sınırlarını esas alarak belirlemek bakımından mutlak yetkiye sahiptir³⁶.

Tezcan-Erdem-Önok'a göre, mülkîlik ilkesi kaynağını her iki teoriden de almaz. Onlara göre uluslar arası alanda devletlerin olabilecek bazı yetki çatışmalarını önlemek için çözüm ararken ulaşabildikleri en iyi sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim, ilk bakışta olumlu sayılan bu ilkenin tam anlamıyla yeterli olmadığı, bunun diğer ilkelerle de desteklenmek zorunda kaldığı görülmektedir³⁷.

Birçok ülke bakımından mülkîlik ilkesi tartışmasız kabul edilmektedir. Anglo-Amerikan ve Kara Avrupa hukuk sistemlerinde ceza kanunlarının yer bakımından uygulama alanının tespitinde mülkîlik ilkesi temel ilke olarak alınmaktadır³⁸. Alman Ceza Kanunu 3. maddesine göre de mülkîlik ilkesi benimsenmiş olup Almanya mülki sınırları içinde işlenen bir suç nedeniyle failin veya mağdurun vatandaş olup olmamasına bakılmaksızın yargılama yetkisi kabul edilmiş bulunmaktadır³⁹. Ancak Alman Ceza Kanunu uygulamasında bunun istisnası vardır. Eylemin gerçekleştiği yer ülke sınırları içinde olsa ve mülkîlik ilkesi kapsamında kalsa bile, ihlal edilen kural eğer diğer ülkenin salt kendi iç hukuksal yararlarını korumakta ise, diğer bir ifadeyle, eylem sadece yabancı ülkede geçerli olan bir hukuksal kuralı ihlal etmekte ise Alman ceza yargısı yetkisini kaybedebilmektedir⁴⁰.

b. Mülkîlik ilkesinin uygulanması bakımından "ülke" kavramı

Devlet, yasal kurallara uyulmaması durumunda bunun yaptırımını ceza kanunlarında belirleyerek kurallara aykırı davranışları cezalandırır. Devletin cezai yargı yetkisini kullandığı egemenlik alanının sınırları, genellikle "ülke" kavramı

³⁵ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, Uluslararası Ceza Hukuku, 2.B.s. 82; SOYASLAN, Genel Hükümler, 2014, s.158

³⁶ SOYASLAN, Genel Hükümler, 2014, s.158; KOCA-ÜZÜLMEZ, Genel Hükümler, 2014, s.703

³⁷ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, Uluslararası Ceza Hukuku, 2.B.s. 82.

³⁸ Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünde, hem mülkîlik hem de faile göre şahsîlik ilkesi benimsenmiş görünmektedir. Adem SÖZÜER-Bariş ERMAN, "Uluslararası Ceza Mahkemesi" Adalet Yüksekokulu 20. Yıl Armağanı, Beta, İstanbul, 2001, s.251. TURHAN'a göre, Statüde mülkîlik ilkesinin kabul edildiği görülmektedir. Yani Sözleşmeye taraf olmuş ülkelerin sınırlarında gerçekleşen eylemler uygulamaya esas alınmaktadır. Statünün 12. maddesinin 2. fıkrasına göre, Mahkemenin yargı yetkisi, diğer bazı şartlar yanında, suçun işlendiği devletin Statüye taraf olmasına bağlıdır. TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.198.

³⁹ HEINRICH, s.39

⁴⁰ HEINRICH, s.41

ve sınırları ile özdeş olarak belirlenmektedir. Bir devletin egemenlik yetkilerine sahip olduğu yeryüzündeki sınırları belli olan toprak parçası olarak tanımlanan⁴¹ "ülke"nin ne olduğu ve hangi sınırları kapsadığı belli ölçütlere dayanarak belirlenmektedir. Belirlenen bu sınırlar içinde işlenmiş olan suçlar bakımından yargı yetkisinin uygulanması kabul edilen ve fail ya da mağdurların vatandaşlığına bakılmaksızın uygulanan sisteme mülkilik ilkesi denilmektedir⁴². Mülkîlik sisteminde, bir ülkenin çevrelediği bütün topraklar üzerinde işlenen tüm suçların takibi, yargılanması ve verilen hükmün infazı yönünden devletin tam bir yetkiye sahip olduğu kabul edilmektedir⁴³.

Mülkilik ilkesini tersinden yorumladığımızda; bir başka ülkenin kara, hava sınırları ve karasuları içinde bir suç işlenmiş ise bu da yabancı ülkede işlenen suç olarak addedilir. Suçun hangi sınırlar içinde işlenmesi halinde kendi ülkesinde işlenmiş sayılacağı devletler hukuku kurallarına göre belirlenir. Kara, hava sınırları ve karasuları dahilinde işlenen suçlar kendi ülkesinde gerçekleşmiş sayılır. Ancak hava sahasının hangi yüksekliğe kadar olması halinde kendi ülkesi kabul edileceği hususunda henüz bir netlik yoktur. Bir görüşe göre uçakların ulaşabildiği yüksekliğin esas alınması gerekir⁴⁴.

c. Mülkilik ilkesinin uygulanması bakımından suçun işlendiği yer kavramı

Suçun işlendiği yer konusu genellikle üç farklı görüşe dayanarak ele alınmaktadır:

a) Harekete üstünlük tanıyan görüş: Bu görüşe göre, suç nerede işlenmiş ise yargılama orada yapılacaktır. Hareketi esas almış olması sebebiyle hareketin gerçekleştiği yer suçun işlendiği yer sayılmaktadır. Asıl hareketin olduğu yer aynı zamanda olayın taraflarının da bulunduğu yer olup onların yakınlıkları yargılama için bir avantajdır. Yine suçun işlendiği yer merkez alınacak olursa, olayın tüm delilleri daha çok buraya yakın yerlerde toplanmaktadır. Bu bakımdan, eğer bir dava açılacaksa yargılama yapmak için hareketin olduğu yer daha elverişlidir⁴⁵.

⁴¹ SUR, Uluslararası Hukukun Esasları, 2000, s.100.

⁴² Ali Şahin KILIÇ, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İnceleme", AUHFD, 2009, C.58, S.3. s.638; M.Emin ARTUK-Ahmet GÖKCEN-Caner YENİDÜNYA, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Adalet, 8.B, 2014, Ankara, s.959.

⁴³ İÇEL, Genel Hükümler, 6.B, s.143; KILIÇ, "Uluslararası Ceza Mahkemesi", s.638.

⁴⁴ İlyas DOĞAN, Devletler Hukuku, Ankara, 2008, s.240

⁴⁵ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, Uluslararası Ceza Hukuku, 2.B.s. 88; Durmuş TEZCAN, "TCK'da Yer Bakımından Yetki", Alman Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku, Cilt III, Prof Köksal Bayraktara Armağan, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayını, İstanbul 2010, s.1050; CENTEL-ZAFER-ÇAKMUT, 8.B, s.147; DEMİRBAŞ, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10.B. s.145; KOCA-ÜZÜLMEZ, Genel Hükümler, 2014, s.704; ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAĞSIZ-TEPE, Genel Hükümler, s.155

b) Neticeye ağırlık veren görüş: Bu görüşe göre de, yargılama yeri suçun işlendiği yerdir. Suç ise neticenin olduğu yerde gerçekleşmiştir. Bu nedenle neticenin gerçekleştiği yerin yargılama bakımından esas alınması gerekir⁴⁶.

c) Karma görüş: Hem icra hareketinin hem de neticenin meydana geldiği yeri suçun işlendiği yer olarak uygulamaktadır⁴⁷. Karma teori, Federal Almanya (yeni CK m.9), İzlanda (m. 7), Danimarka (m. 9), İtalya (m. 6), Norveç (m. 12), İsveç (m. 4), Çekoslovakya (m.17), İsviçre (m.7) ülkelerinde benimsenmiştir⁴⁸. Anglo Amerikan sisteminde, federe devletler neticenin meydana geldiği yeri suçun işlendiği yer olarak kabul etmektedirler⁴⁹. 765 sayılı Kanunda da yer verilmiş olmakla birlikte, 5237 sayılı TCK, karma sisteme yer verme bakımından daha da ileri sayılır. Başka devletler yargılama yapsa da bunu yeterli görmeyip yeniden yargılama yapmaktadır⁵⁰.

Bu konuda temel ilkeyi açıklayan TCK'nın 8. maddesinin 1. fıkrasında, "(1) Türkiye'de işlenen suçlar hakkında Türk kanunlarının uygulanacağı; fiilin kısmen veya tamamen Türkiye'de işlenmesi veya neticenin Türkiye'de gerçekleşmesi hâlinde de suçun, Türkiye'de işlenmiş sayılacağı" belirtilmiştir. Bu şekilde suçun ülke içinde işlenmiş sayılarak Türk kanunlarının uygulanması, karma görüşün benimsendiğinin ifadesidir.

8. maddede yer alan "**fiil**" ibaresinden ceza hukukunda esas alınan suçun kanuni unsurlarında tanımlanan icra hareketlerini anlamak gerekir. "**Fiil**" kavramı yorumlanırken "**hareketin**" nerede gerçekleştirildiği veya nerede başladığı önemlidir. Tek bir hareket ile oluşan suçlar bakımından sorun olmayabilir. İcra hareketlerinin bir kısmının Türkiye'de gerçekleşmesi durumunda mülklik esasına göre Türk kanunları uygulanabilecektir. Bu açıdan icra hareketlerine burada başlanıp yurtdışında devam edilmiş ya da dışarıda başlamış olmakla birlikte burada devam edilmiş olsa da sonuç değişmeyecektir. Ayrıca bir suçun seçimlik hareketlerinden sadece birinin de ülke içinde gerçekleşmesi halinde yine mülklik ilkesi devreye girecektir. İcra hareketlerinin başlangıcı ve sonunun birbirin-

⁴⁶ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, Uluslararası Ceza Hukuku, 2.B.s. 88-89; DEMİRBAŞ, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10.B. s.146; CENTEL-ZAFER-ÇAKMUT, 8.B, s.147-148; ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAKSIZ-TEPE, Genel Hükümler, s.156

⁴⁷ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, Uluslararası Ceza Hukuku, 2.B.s. 89; DEMİRBAŞ, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10.B. s.146; CENTEL-ZAFER-ÇAKMUT, 8.B, s.148; ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAKSIZ-TEPE, Genel Hükümler, s.156

⁴⁸ TEZCAN, "TCK'da Yer Bakımından Yetki", s.1050

⁴⁹ Örneğin ABD federal devletlerde bunun örnekleri görülmektedir. Newyork Eyaleti 1881 tarihli Ceza Kanunu m.667, Massachusetts Eyaleti 171 sayılı Kanun m.19 ve California Eyaleti Ceza Kanunu m.27 bu yönde hükümler içermektedir. TEZCAN, "TCK'da Yer Bakımından Yetki", s.1050

⁵⁰ TEZCAN, "TCK'da Yer Bakımından Yetki", s.1051

den ayrıldığı durumlarda da icranın başladığı veya sona erdiği yerden herhangi birisinin Türkiye olması halinde mülkilik ilkesi uygulanır⁵¹.

Mesafe suçlarında hareket başka ülkede, sonuç yargılamayı yapacak olan ülkede gerçekleşmişse "**dışarıdan içeriye mesafe suçu**"; eylem yargılamayı yapacak olan ülkede başlamış ama sonuç başka ülkede gerçekleşmişse "**içeriden dışarıya mesafe suçu**" olarak adlandırılır. Münih havaalanında zehirlenen kişinin İstanbul'a geldiğinde ölmesi birinci duruma; İstanbul havaalanında zehirlenen yolcunun Münih'te ölmesi ise ikinci duruma örnek gösterilebilir. Bu durumda iki devlet arasında anlaşma varsa buna göre; aksi halde adli yardımlaşma hükümlerine göre çözüm aranacaktır⁵².

Türkiye'den yurtdışına uyuşturucu ihracı örneğinde, ilk hareket noktası Türkiye olduğu ve ihraç eylemi burada başladığı için hareketin başlangıç yeri esas alınarak, suç Türkiye'de işlenmiş sayılır ve netice olarak yurtdışında mahkum olsa bile Türkiye'de yeniden yargılanır. Belirtmek gerekir ki, dışarıda yargılanması sebebiyle gözaltı, tutukluluk ya da hükümlülük sonrası infaz gerçekleşmiş ise bu durumlara bağlı olarak geçen süreler elbette bu suçtan dolayı Türkiye'de yargılanıp alacağı cezadan mahsup edilecektir. Yine dolandırıcılık suçundan örnek vermek gerekirse, ilk hileli hareketler burada yapılmış olup sonuçta elde edilecek haksız menfaatler yurtdışında temin edilmiş ise icra hareketleri burada gerçekleştiği için mülkilik ilkesi uyarınca Türkiye'de yargılama yapılacaktır.

Suçta iştirak hallerinde mülkilik ilkesi her durumda uygulanmayabilir. Suçun gerçekleştiği yer ile azmettiren ya da yardım edenin bulunduğu yer farklı ise, yani suç Türkiye'de işlenmiş olup azmettiren ya da yardım eden dışarıda ise veya tam tersi olması durumunda ne olacaktır?

İcra hareketleri yurtdışında gerçekleşen suçlar bakımından, Türkiye'den birinin azmettiren ya da yardım eden olarak iştirak etmesi halinde mülkilik ilkesi uygulanmayacaktır. Zira, icra hareketlerinin tamamı yurtdışında gerçekleşmiş bulunmaktadır⁵³. Azmettiren ya da yardım eden yönünden suçun burada işlendiği varsayımı ile yargılama Türkiye'de yapılamayacaktır. Bu durumda takip edilmesi gereken yol, eğer azmettiren veya yardım eden başka bir ülke vatandaşı ise TCK m.18 ve ilgili iade anlaşmaları uyarınca suçun işlendiği ülkeye teslim edilmesidir. Eğer fail Türk vatandaşı olup vatandaş iade edilmeyeceği kuralından hareketle iade mümkün olmuyorsa TCK m.11 ve 13 uyarınca Türkiye'de Türk kanunlarına göre cezalandırılması yoluna gidilecektir⁵⁴.

⁵¹ İzzet ÖZGENÇ, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 9.Bası, 2013, Seçkin, Ankara, s.853-854.

⁵² AYDIN, "Ceza Kanunlarının Yer Yönünden Uygulanması", s.136.

⁵³ ÖZGENÇ, Genel Hükümler, 9.B, s.854.

⁵⁴ ÖZGENÇ, Genel Hükümler, 9.B, s.855.

Tam tersi durumda, yani icra hareketleri Türkiye'de gerçekleştirilmiş olup azmettiren ya da yardım edeni dışarıda ise asıl eylem (fiil) Türkiye'de gerçekleştiğinden burada yargılama yapılması ve Türk kanunlarının uygulanması mümkündür. Mülkîlik ilkesinin devreye girmesi sonucu suçun işlenmesine katılan herkes burada yargılanır. Yabancı ülkede bulunduğu sırada azmettiren veya yardım eden kişi hakkında da Türkiye'de yargılama yapılacak ve Türk kanunları uygulanacaktır. Ancak bunun için kişinin ülke içinde bulunması aranır. Bu nedenle kişinin TCK m.18 ve ilgili anlaşmalara dayanan iade kurallarına göre getirilmesi gerekir⁵⁵.

Mülkîlik ilkesinin sonuçlarından birisi de "non bis in idem" ilkesinin geçerli olmayıp yeniden yargılama yapılmasıdır. TCK'nın 9. maddesi uyarınca⁵⁶, Türkiye'de işlenmiş olan bir suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmiş olsa bile, Türkiye'de yeniden yargılama yapılacaktır⁵⁷. Bu halde failin bir Türk veya yabancı olması ayırımı yapılmaksızın yurtdışında yargılama yapılmış olsa bile yeniden yargılama yapılacaktır⁵⁸.

Türkiye'de işlenen suçlar nedeniyle yurtdışında yargılama yapıp hüküm verilmiş ise bunun Türkiye'de yeniden yargılanması gerektiği konusunda Türk vatandaşı ile yabancı arasında fark bulunmamaktadır. 765 sayılı TCK'da yabancı bir kimse Türkiye'de suç işlemiş ise bununla ilgili yurtdışında hüküm verilmiş olsa da Adalet Bakanının izni ile yeniden yargılama yapılmakta iken, aynı durum bir vatandaş bakımından söz konusu olduğunda resen kovuşturma yapılmakta idi. 5237 sayılı yeni TCK bakımından vatandaş ile yabancı kişi arasında bu ayırım kaldırılmış her ikisi bakımından da resen kovuşturma ilkesi benimsenmiştir.

Güncel olan diğer önemli bir sorun da, internet yoluyla işlenen suçlar bakımından suçun işlendiği yerin tespiti hususudur. İlke olarak hareket ve neticenin gerçekleştiği yere göre suçun işlendiği yerin tespiti gerekmektedir. Oysa internet yoluyla işlenen suçlarda genellikle hareket veya netice mutlaka aynı yerde hatta aynı ülke içinde gerçekleşmez. Sınırları aşan bir çok alanda gerçekleşmiş olabilir. Dünyanın her yerinde işlenmiş sayılacağı için Türkiye'de de işlenmiş olduğu kabul edilerek internet suçlarının Türkiye'de de takibi mümkündür. Ne varki, bu kadar geniş kabul edilerek internet yoluyla işlenen bütün

⁵⁵ ÖZGENÇ, Genel Hükümler, 9.B, s.855.

⁵⁶ **Yabancı ülkede hüküm verilmesi**

Madde 9- (1) Türkiye'de işlediği suçtan dolayı yabancı ülkede hakkında hüküm verilmiş olan kimse, Türkiye'de yeniden yargılanır.

⁵⁷ ÖZGENÇ, Genel Hükümler, 9.B, s.856.

⁵⁸ KOCA-ÜZÜLMEZ, Genel Hükümler, 2014, s.717

suçların Türkiye'de takibi de soruşturma ve yargılama mantığı açısından uygun düşmeyecektir. Bunun belirli bir ölçü ile çerçevesinin oluşturulması gerekir.⁵⁹

2. Yabancı Ülkede İşlenen Suçlarda Vatandaşlığı Esas Alan İlke: Şahsilik İlkesi

a) Genel olarak şahsilik ilkesi

Devletlerin kendi vatandaşlarını ilgilendiren suçlar bakımından her zaman yargılama yetkisini ellerinde tutmayı tercih etmeleri olağan bir eğilimdir. Devletler, yabancı ülkede vatandaşının işlediği veya vatandaşına karşı işlenen suçlarda onları korumak isteyecektir. Ancak, sadece mülkiyet sistemine bağlı kalınması durumunda bu her zaman bu mümkün olamamakta; mülkiyet ilkesi bazı olasılıklar bakımından yetersiz kalmaktadır. Özellikle kendi vatandaşı aleyhine bir başka ülkede suç işlenmiş olması durumunda, diğer ülkenin uyguladığı ceza yargısı ile yetinmek istemeyen devletler bakımından şahsilik ilkesi devreye girmektedir. Bu ihtimalde mağdura göre şahsilik ilkesi devreye girmektedir. Vatandaşın yabancı ülkede suç işlemesi durumunda ise faile göre şahsilik ilkesinden söz edilir.

Yurtdışında bile suç işlese devlet kendi vatandaşını teslim etmeyip kendisi cezalandırmak isteyecektir⁶⁰. Bu olasılıkta benimsenen faile göre şahsilik ilkesine göre, suçlunun cezalandırılması, toprakları üzerinde suç işlenen devletin değil, kişinin vatandaşı olarak bağlı olduğu devletin yargı yetkisinde kabul edilir. Vatandaş nerede suç işlemiş olursa olsun uyruğunda bulunduğu devlet tarafından yargılanacaktır. Dolayısıyla, diğer bir devletin topraklarında suç işlenmiş olsa bile, devlet kendi vatandaşının peşine düşerek onun yargılanmasını sağlayacaktır⁶¹.

Bu ilke, "kanun kişiyi takip eder" ya da "milli kanun vatandaşı izler" şeklinde özetlenebilecek bir esasa dayandığından devletlere yurtdışında işlenen ve fail ya da mağdur bakımından bağlama noktasına dayanarak kendisini ilgilendiren konularda kendi ceza kanununu uygulamasına imkan sağlar⁶². Failin işlediği suça göre yapılacak olan kovuşturma sistemine bağlı olarak "**faile göre şahsilik**"; mağdurun Türk vatandaşı olması halinde bunun takibini yapmak yoluna gidilirse buna "**mağdura göre şahsilik**" ilkesi denilmektedir. Her iki sistem de mülkiyet sisteminin tamamlayıcısı mahiyetindedir⁶³.

⁵⁹ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, Uluslararası Ceza Hukuku, 2.B.s. 94; DEMİRBAŞ, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10.B. s.147

⁶⁰ ZAFER, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. B, s.609; KILIÇ, "Uluslararası Ceza Mahkemesi", s.638.

⁶¹ KILIÇ, "Uluslararası Ceza Mahkemesi", s.638.

⁶² KOCA-ÜZÜLMEZ, Genel Hükümler, 2014, s.704

⁶³ DÖNMEZER-ERMAN, I, (14), no. 394; İÇEL-DONAY, s.165; KOCA-ÜZÜLMEZ, Genel Hükümler, 2014, s.704.

b) Faile göre şahsilik ilkesi

Suçu işleyen kimsenin vatandaşlığı esas alınarak yabancı ülkede işlenmiş bir suçun takibi yapılmasına ceza hukuku sisteminde "**faile göre şahsilik ilkesi**" denilmektedir⁶⁴. "Aktif şahsilik prensibi"⁶⁵ ya da "etken kişilik ilkesi"(jurisdiction based on the active personality principle)⁶⁶ olarak da adlandırılmaktadır. Faile göre şahsilik ilkesinde failin vatandaşlığı bağlama noktası yapılarak ulusal yargı yetkisi başlatılmaktadır.

Devletin vatandaş üzerindeki egemenlik yetkisi ile bağlantılı olarak kabul edilen bu ilkenin, çeşitli mantıki esaslara dayandığı görülmektedir. Her şeyden önce, kişi vatandaşı olarak bağlı olduğu ülkesine sadakat ödevi ile yükümlüdür. Vatandaşın bu yükümlülüğü sadece ülke içi ile sınırlı değildir⁶⁷. Hem ülke içinde hem ülke dışında bulunduğu sırada kendi ülkesine sadakat ilkesine uygun davranmakla yükümlü olan vatandaşın kendi ülkesinin kanunlarına aykırı hareket etmesi kabul edilmeyecektir. Dolayısıyla ülke kanunlarına içeride olduğu kadar yurtdışında da uyma mükellefiyeti vardır. Vatandaş, yurt dışında vatandaş olduğu ülkesinin korumasından yararlandığına göre, kendi devletinin kanunlarına da sadakat göstermeye devam etmesi gerekir.

Yurtdışında yaşayan kimse orada işlediği suç nedeniyle hakkında yargılama yapılmadan ayrılmış ise, işlediği suçun takipsiz bırakılması düşünülemeyeceğine göre, kendi ülkesinde kovuşturma başlatılması gerekir. Bu, faile göre şahsilik ilkesinin uygulanmasını doğurur.

Yabancı ülkede kişi kanunlara uygun davrandığını düşünerek eylemde bulunmuş ve gerçekten de eylemi o ülke kanunlarına göre suç oluşturmuyor olması durumunda, bu eylemin vatandaşı olduğu ülke tarafından hala cezalandırılmak istenmesi, o kimsenin yaşadığı ülke hukuk düzeni ile bir çelişki ve çatışma oluşturmaktadır. Bu nedenle, faile göre şahsilik ilkesinin failin vatandaşlığı yanında fiilin işlendiği yer kanununa göre de suç teşkil etmesi, ya da uluslararası ceza hukukunun benimsediği diğer ilkelerle (örneğin mağdura göre şahsilik ilkesi ile) birlikte uygulanması önerilmektedir. Buna mülk ilkesini tamamlayıcı nitelikte **sınırlandırılmış/nisbi faile göre şahsilik ilkesi** denilmektedir⁶⁸.

⁶⁴ İÇEL, Genel Hükümler, 6.B, s.156; ZAFER, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. B, s.609; HAKERİ, Ceza Hukuku, 15.B, s.77; ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAĞSIZ-TEPE, Genel Hükümler, s.161; BİRTEK, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3.B, s.49

⁶⁵ HEINRICH, s.42.

⁶⁶ Sinan KOCAOĞLU, "Evrensel Yetki", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.60, 2005, s.192

⁶⁷ SOYASLAN, Genel Hükümler, 2014, s.162

⁶⁸ AMBOS, in: Münchener Kommentar Vor §§ 3-7, no. 36-37; GRIBBOHM, in: Leibziger Kommentar, Vor § 3 no. 131 (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.199)

Bilindiği gibi, Ceza Hukukunda "vatandaşın iade edilmezliği" genel olarak benimsenmiş anayasal temele dayanan önemli bir ilkedir. Vatandaşın iade edilmeyeceği prensip olarak benimsendiğine göre, dışarıda işlediği bir suçun cezasız kalmasını önlemek için devletin kendi yargı yetkisini kullanması gereğinden hareketle faile göre şahsılık ilkesi haklı görülmektedir⁶⁹.

Kıta Avrupası ülkelerinde genellikle bu ilkedен hareket edilerek ülkeler vatandaşını suçun işlendiği ülkeye iade etmeyip kendisi faile göre şahsılık ilkesine dayanarak yargılamaktadır. Türkiye'de de anayasal kural uyarınca Uluslararası Ceza Divanına taraf olmaktan kaynaklanan yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaşın iade edilmezliği ilkesi geçerlidir (m.38). Anglo-Sakson ülkelerinde ise bu ilkedен daha çok mülk ilkesi oturtulmaya çalışılmakta ve gerektiğinde vatandaş iade edilmektedir⁷⁰.

c) Mağdura göre şahsılık ilkesi

Devletin yurt dışında bulunan kendi vatandaşları aleyhine bir suç işlenmesi halinde, vatandaşın hak ve menfaatlerini koruma bakımından fayda gözetilerek bunları takip edip kovuşturmasına "**mağdura göre şahsılık ilkesi**" denilmektedir⁷¹. "Pasif şahsılık prensibi"⁷² ya da edilgen kişilik ilkesi (jurisdiction based on the passive personality)⁷³ olarak da adlandırılmaktadır.

Yabancı ülkede işlenen suçlar bakımından, mağdurun vatandaş, failin de yabancı olması ihtimalinde kural, mağdurun milliyeti bağlama noktası yapılarak yargılama yapılmasıdır⁷⁴. Devlet mağdur olan vatandaşının hakkını korumak durumundadır. Dolayısıyla kendi vatandaşı aleyhine yabancı ülkede işlenen suçlarda faili cezalandırma yetkisi kabul edilmektedir.

Mağdura göre şahsılık ilkesine Doktrinde bazı eleştiriler ileri sürülmüştür⁷⁵. Mağdura göre şahsılık ilkesine dayanarak bir devletin yargılama yapması, ülkeler arasında yargı yetkisi çatışmasına yol açabilir. Aynı fiil hakkında suçun iş-

⁶⁹ ÖNDER, s.113; SOYASLAN, Genel Hükümler, 2014, s.162; GRIBBOHM, in: Leibziger Kommentar, Vor § 3, no. 131, 132 (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.198)

⁷⁰ DEMİRBAŞ, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10.B. s.166

⁷¹ İÇEL, Genel Hükümler, 6.B. s.159; SOYASLAN, Genel Hükümler, 2014, s.165; ZAFER, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. B, s.612; ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAKSIZ-TEPE, Genel Hükümler, s.165; KOCA, "Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanması", s.33 vd; BİRTEK, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3.B, s.52; AMBOS, in: Münchener Kommentar, Vor §§ 3-7 no. 42 vd.; ZIEHER, s.77. (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.201); Öğretide "vatandaş koruma" terimi de kullanılmaktadır. ARTUK-GÖKCEN-YENİDÜNYA, Genel Hükümler, 8.B, s.988

⁷² HEINRICH, s.43

⁷³ KOCAOĞLU, "Evrensel Yetki", s.192

⁷⁴ İÇEL-DONAY, s.177; HAKERİ, Ceza Hukuku, 15.B, s.79

⁷⁵ AMBOS, in: Münchener Kommentar, Vor §§ 3-7 no. 42 vd.; ZIEHER, s.77. (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.201)

lendiği yerde de yargılama yapılacağına göre buna itimat etmeyip yeniden veya ayrı bir yargılama yapmak yabancı ülkenin ceza yargısına karşı bir güvensizlik ve başka devletlerin iç işlerine müdahale olarak anlaşılabilir. Bunun için bu ilkenin uygulanmasında, genellikle işlenen fiilin, işlendiği ülke yasaları açısından da suç olarak nitelenmesi hususu koşul olarak aranmaktadır⁷⁶.

TCK'nın 12. maddesinin 1. ve 2. fıkralarında düzenlenmiştir.⁷⁷ Buna göre, bir yabancının yabancı ülkede bir Türk veya Türkiye zararına suç işlemesi halinde bu ilke uygulanır. Suç Türkiye zararına işlenmişse, Adalet Bakanının talebi aranacak; fail yurt dışında mahkum olmuş olsa bile Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye'de tekrar yargılanabilecektir.

Suç bir Türk vatandaşı veya Türk kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisi zararına işlenmişse, suçtan zarar görenin şikayeti olmalıdır. Bu durumda yurt dışında mahkum olmamış olma şartı aranmaktadır. Suçun 13. madde kapsamında olduğu durumlar bakımından ise mağdura göre şahsılık sistemi değil, evrensellik veya koruma ilkesine dayanılarak yargılama yapılır.

Yabancı ülkede verilmiş olan hükümden anlaşılması gereken, mahkumiyet kararı yanında beraat, düşme veya ceza verilmesine yer olmadığı kararlarıdır. Bu durumda infaz koşulu aranmaksızın verilmiş bir hükme "ne bis in idem" etkisi tanınmış olmaktadır.⁷⁸ Ancak yabancı ülkede yargılama devam etmekte ise ortada bir hüküm bulunmadığından burada yargılama yapılabilecektir. Yine soruşturma açılmış takipsizlik kararı verilmiş olsa bile yeniden yargılama mümkündür.⁷⁹

3) Koruma (Gerçeklik) İlkesi

Devletin, kendi varlığına yönelik bir suçun yabancı ülkede işlenmesi durumunda da kendisini ve kamu güvenliğini koruması esastan hareketle bunların soruşturulup yargılanmasına imkan tanınmasına "**koruma-gerçeklik ilkesi**" denilmektedir.⁸⁰

⁷⁶ OEHLER, no. 127 vd., no. 632 vd; GRIBBOHM, in: Leibziger Kommentar, Vor § 3 no. 130; AMBOS, in: Münchener Kommentar Vor §§ 3-7, no. 44; ZIEHER, s. 77-78. (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.201)

⁷⁷ Bu ilke 765 sayılı TCK'nın 6. maddesinin 1. ve 2. fıkraları ile 7. maddesinde düzenlenmekte idi.

⁷⁸ İÇEL, Genel Hükümler, 6.B, s.160

⁷⁹ ARTUK-GÖKCEN-YENİDÜNYA, Genel Hükümler, 8.B, s.988

⁸⁰ SOYASLAN, Genel Hükümler, 2014, s.167; HAKERİ, Ceza Hukuku, 15.B; s.80; ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAĞIZ-TEPE, Genel Hükümler, s.168; KOCA, "Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanması", s.35. ZAFER, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. B, s.613. Bazı yazarlar ise "korunma ilkesi" olarak adlandırmaktadır. Bkz. TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, Uluslararası Ceza Hukuku, 2.B.s.120; SOYASLAN, Genel Hükümler, 2014, s.167; Timur DEMİRBAŞ, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10.B. s.170; BİRTEK, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3.B, s.53. "Güvenlik ilkesi" olarak adlandıran yazarlar da vardır. Bkz. İÇEL-DONAY, s.208

Yabancı ülkede bir yabancı tarafından da işlense, devletin dış ve iç güvenliğini ilgilendiren, mali itibarına yönelmiş olan ve vatandaşlarının önemli yararlarına temas eden konularda bunlara kendi ceza kanununu uygulama hakkı bulunduğu kabulünden hareketle bu ilke benimsenmiştir⁸¹. Burada korunmaya çalışılan değer, cezai yargı yetkisini üstlenen ülkenin hukuksal değerleridir. Yabancı ülkede bir yabancı tarafından işlenen suçun o ülkede yargılanmıyor olmasından dolayı hukuksal yararları ihlal edilen devletin kendi yararını koruma refleksi olarak benimsenmektedir⁸².

Koruma-gerçeklik ilkesinde fiilin kimin tarafından işlendiği önemli değildir. Zira devletin kendi iç hukuk düzenini koruma yararları öne çıkmakta ve bu yararları ceza hukuku ile korumak hakkına sahip olduğu düşüncesine dayanmaktadır⁸³. Suçun işlendiği ülke aslında takibatı yapacaktır. Zira, devletlerin ülkelerinde işlenmiş olan suçları cezasız bırakmayacakları bir gerçektir. Ne var ki, suçun işlendiği ülkenin bunları kovuşturup cezalandırmakta menfaati bulunmadığından takipsiz kalmış olabilir. Yine aralarında sorunlar olan devletler biri diğerine karşı suçların takibinde titizlik göstermeyebilir. Ülkesinde suç işlenen devletin bunları kovuşturmada özen göstermeyebileceği ihtimali her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.

Devletin iç hukuktan kaynaklanan yararları koruması yaklaşımını, korumaya alınan değerler bakımından, "devlete ait yararların korunması" ve "kişiye ait yararların korunması" şeklinde ikiye ayırmak gerekir. Devletin yurt dışında işlenen suçlar bakımından kendi iç hukuk düzeninin sağlanması ve bizzat kendi menfaatlerine karşı işlenen suçların cezalandırılması gerektiğinde "gerçeklik ya da devleti koruma ilkesi"; vatandaşının işlediği suçları ya da vatandaşına karşı işlenen suçların cezalandırılması suretiyle iç hukuk düzeninin korunmasında "şahsılık ilkesi" devreye girmektedir.

Koruma-gerçeklik ilkesine karşı uluslararası hukukta esaslı bir itiraz ileri sürülmemektedir⁸⁴. Çünkü, hiçbir devletin, siyasi ve askeri bütünlüğü başta olmak üzere egemenlik hakkından kaynaklanan önceliklerine yönelik saldırılara karşı sessiz kalması beklenemez. Bu tür tehlikelere karşı kendini koruması herkes tarafından doğal ve hukuki olarak addedilir. Diğer taraftan bu fiiller, işlendiği ülkede suç teşkil etmemesi ya da farklı siyasi nedenlerle o devletin bu fiilleri kovuşturmaması ya da kovuşturmak istememesi durumu dikkate alınarak

⁸¹ KOCA-ÜZÜLMEZ, Genel Hükümler, 2014, s.704; İÇEL-DONAY, s.208; ARTUK, Ceza Hukukuna Giriş, s.170

⁸² HEINRICH, s.44.

⁸³ SOYASLAN, Genel Hükümler, 2014, s.168; TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.199

⁸⁴ ESER, in: Schönke/Schröder, Vorbem §§ 3-7, no. 8; AMBOS, in: Münchener Kommentar Vor §§ 3-7, no. 40; OEHLER, no. 577 (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.199)

bunun takipsiz kalmaması için her devletin kendi yararlarını dışarıda işlenen suçlar bakımından koruması haklı kabul edilir⁸⁵.

TCK m.12/1 ve 13/1-b'de düzenlenmiş olan koruma ilkesine yer veren 13. maddenin 1. fıkrasındaki suçlardan hangi bentlerin bu kapsamda olduğu hususu farklı ele alınmaktadır. Genellikle sadece (b) bendinin bu kapsamda olduğu⁸⁶ belirtilmekle birlikte, bazı yazarlar (f) ve (h) fıkralarını da evrensellik ilkesinin dışında olup koruma ilkesi kapsamında kabul etmektedir⁸⁷.

Bu suçlarda failin yabancı veya vatandaş olması önemli değildir. Yine bu suçlar nedeniyle ne bis in idem etkisi kabul edilmemekte; yabancı ülkede kovuşturma yapılmış ve mahkumiyet kararı verilmiş olsa bile fail hakkında Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye'de tekrar yargılama yapılmaktadır. Ayrıca sonuçta verilen ceza bakımından suçun işlendiği yer kanununun da dikkate alınmayacaktır (m.19)⁸⁸.

4) İkame (Başka Devlet Adına) Yargı İlkesi

Suçun faili de mağduru da yargılayan ülke vatandaşı olmadığı halde, ayrıca suç da yargılama yapacak olan ülkede işlenmiş olmamasına rağmen yine de takibat ve yargılama yapılmasının kabul edildiği sisteme "**ikame yargı sistemi**" denilmektedir⁸⁹. Bazı yazarlar "temsile dayalı yargı" olarak da ifade etmektedir⁹⁰. Bu ilkeyle ilgili olarak Yenisey⁹¹ "yabancı devlet adına yapılan ceza kovuşturması" terimini, Centel-Zafer-Çakmut "ikame yargı ilkesi" terimini kullanmaktadır⁹². Türk hukukunda ikame yargısı ilkesi, bazı yazarlarca evrensellik ilkesi içinde incelenmektedir⁹³.

⁸⁵ ZAFER, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. B, s.615; AMBOS, in: Münchener Kommentar Vor §§ 3-7, no. 39, 40 (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.199)

⁸⁶ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, Uluslararası Ceza Hukuku, 2.B.s.121; ARTUK-GÖKÇEN-YENİDÜNYA, Genel Hükümler, 8. B, s.985; DEMİRBAŞ, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10.B. s.170

⁸⁷ Mahmut KOCA, "Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanması", Hukuk ve Adalet, Eleştirel Hukuk Dergisi, Yıl 2, 2005/5, s.37.

⁸⁸ ARTUK-GÖKÇEN-YENİDÜNYA, Genel Hükümler, 8.B, s.986; DEMİRBAŞ, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10.B. s.171; TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, Uluslararası Ceza Hukuku, 2.B.s.121

⁸⁹ HAKERİ, Ceza Hukuku, 15.B, s.80; KOCA, "Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanması", s.39

⁹⁰ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, Uluslararası Ceza Hukuku, 2.B.s.128, "temsile dayalı yargı"; DEMİRBAŞ, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10.B, s.174 "temsile dayalı evrensellik ilkesi" olarak adlandırmaktadır.

⁹¹ Feridun YENİSEY, Milletlerarası Ceza Hukuku ve Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri ve Mevzuat, İstanbul 1988, s.42-43.

⁹² CENTEL-ZAFER-ÇAKMUT, 8.B, s.171

⁹³ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, Uluslararası Ceza Hukuku, 2.B.s. 128; ÖNDER, 124 vd. Bahri ÖZTÜRK/Veli Özer ÖZBEK/Mustafa Ruhun ERDEM, Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku, 5. Bası no.75.; KOCA, "Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanması", s.39

Hugo Grotius tarafından ortaya atılan "ya cezalandır ya iade et" (aut dedere aut punire) kuralına dayanan ikame yargı yetkisi ilkesine çok sayıda uluslararası sözleşmede yer verilmektedir. Alman ceza hukukunda açıkça kabul edilen bu ilke, bazı hukuk sistemleri ile Common Law hukuk sisteminde evrensellik ilkesi içinde anlaşılmaktadır⁹⁴.

Temel kural, suç işleyen kimsenin yargılamayı yapacak olan yetkili devlete iade edilmesidir. Ancak bu her zaman gerçekleşmeyebilir. Suç işledikten sonra başka ülkeye giden kişiler hakkında gittikleri ülkelerde kovuşturma yapılmamış olması eksiklidir. Hem yargılama yapmayı hem kişiyi iade etmeye yanaşmamaları o ülkelerin suçluların barınma yerleri haline gelmelerine yol açar. Bunun önüne geçmek amacıyla başka devletlerin yargılama yapabilmesi benimsenmektedir.

Özetle, suçu işlediği ülkede cezalandırılmamış olan kişi aynı zamanda bulunduğu yerden de o ülkeye iade edilememektedir⁹⁵. Suç işleyen kimse cezasız kalmamalıdır düşüncesinden hareketle, faili elinde bulunduran devlet tarafından suçun işlendiği ülke adına ceza yargısı ikame edilmektedir.

Bu ilke uyarınca yargılama yapılabilmesi için, failin ikame yetkisini kullanacak olan ülkede ele geçirilmesi, mülklik ve diğer ilkelere göre yargı yetkisine sahip olan devletin fiili veya hukuki nedenlerle kovuşturma yetkisini kullanamaması veya kullanmak istememesi gerekir⁹⁶. Fiilin, asıl işlendiği yerde yargılama yapılması mümkün olduğu durumlarda da çeşitli nedenlerle suçluların iadesi gerçekleşmemiş olabilir. Yabancımanın iadesi kural olmakla birlikte bunun gerçekleştirilememiş olması ihtimalinde, ikame yargı yetkisi kullanılmaktadır. Onun için ikame yargı yetkisi, suçluların iadesine göre ikincil niteliktedir. Dolayısıyla, ikame ceza yargısı ilkesinde, ceza kovuşturması yapılırken, ikame yetkiyi kullanan ulusal mahkemelerin yabancı mahkemenin yerine geçmekte ve onun adına yargı yetkisini kullanmakta olduğunu gözden çıkarmamak gerekir⁹⁷.

TCK md. 12/3'te yer verilmiş olan ikame yargı yetkisinin uluslararası ceza hukukunda belirlenen koşullara uygun olarak işletilmesi gerekir. Ayrıca, yurt dışında işlenen suçların Türkiye'de kovuşturulabilmesi için, fiilin işlendiği yer kanununa göre de suç teşkil etmesi gerekir⁹⁸.

⁹⁴ **AMBOS**, in: Münchener Kommentar Vor §§ 3-7, no.59. (**TURHAN**, "Evrensellik İlkesi", s.201)

⁹⁵ **HEINRICH**, s.47.

⁹⁶ **TURHAN**, "Evrensellik İlkesi", s.201

⁹⁷ **GRIBBOHM**, in: Leibziger Kommentar, Vor § 3 no. 136; **AMBOS**, in: Münchener Kommentar Vor §§ 3-7, no. 58. **OEHLER**, no. 143; **ZIEHER**, s.85. (**TURHAN**, "Evrensellik İlkesi", s.201)

⁹⁸ Md. 12/3'te bu koşula açıkça yer verilmemekle birlikte 19. madde uyarınca yabancı kanunun göz önünde bulundurulmasından, suçun işlendiği yer kanununda da fiilin suç teşkil etmesi sonucu çıkmaktadır. (**TURHAN**, "Evrensellik İlkesi", s.201)

5. Evrensellik İlkesi⁹⁹

Nerede ve kim tarafından işlenmiş olursa olsun, koşulsuz olarak cezalandırılması istenen bazı suçlar yönünden, diğer sınırlayıcı sistemlerin dışına çıkılarak hangi devletin imkanı varsa onun yargılama yetkisinin kabul edilmesine "**evrensellik ilkesi**" denilmektedir¹⁰⁰. Dünya hukuk topluluğunun yararlarını koruması sebebiyle "dünya hukuku prensibi" olarak da ifade edilmektedir¹⁰¹.

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında bilinen ilkelerin de yeterli olmadığı durumlar söz konusu olabilmektedir. Bilinen kuralların ötesinde sadece suçun niteliğine, ağırlığına ve herkesin tepki vereceği genel kabulüne dayanarak bazı suçların yargılanmasına gerek duyulmaktadır. Bütün dünya devletlerinin yararı bulunan ve ihlal edilmesinde de herkesin zarar görebileceği değerler vardır. Diğer bir anlatımla, bazı suçlar o kadar kötü ve ağır suçlar olarak kabul edilir ki, bütün insanlık bu suçların faillerinin adaletin önüne getirilmesini ve cezalandırılmasını beklemektedir¹⁰².

Bu prensibin benimsenmesi bazı gerekçelere dayanmaktadır. Birincisi, evrensel yetki kullanılacak suçlar tüm uluslar arası toplumu ilgilendiren suçlar olduğundan tüm devletler yargılama hakkına sahip olmalıdır. İkincisi, suçların takipsiz kalmasına yol açacak şekilde suç işleyenlerin kaçıp sığınabileceği liman devletler mevcut olmamalıdır¹⁰³.

Evrensel yetki ilkesi, hiçbir bağlama noktası aranmaksızın her hangi bir devletin ceza yargılaması yapabilme yetkisinin kabul edilmesidir. Bu konuda gönüllü olan ve yargılama yapmayı üstlenen devletin bir bağlantı noktası bulmamış olması önemsenmemektedir. Bu durum, devletlerden her hangisinin bu yargılamayı yapmaya imkanı varsa, onun yargılama yapmasını diğerlerinin de benimsemesi sonucunu doğurmaktadır¹⁰⁴.

⁹⁹ Bazı yazarlar evrensel yetki (adalet) ilkesi olarak adlandırmaktadır. **TEZCAN-ERDEM-ÖNOK**, Uluslararası Ceza Hukuku, 2.B.s. 122; **DEMİRBAŞ**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10. B, s.172

¹⁰⁰ **HAFIZOĞULLARI- ÖZEN**, Genel Hükümler, 7. B, s.40; **SOYASLAN**, Genel Hükümler, 2014, s.170; **ZAFER**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. B, s.616; **KOCA**, "Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanması", s.38; **BİRTEK**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3.B, s.54

¹⁰¹ **HEINRICH**, s.45.

¹⁰² **KOCAOĞLU**, "Evrensel Yetki", s.192.

¹⁰³ **KILIC**, a.g.m. s.639.

¹⁰⁴ Evrensellik ilkesini ilk olarak ortaya çıkışı, denizlerde gerçekleşen korsanlık suçlarının takip edilmesindeki zarurete dayanmaktadır. Suç işlediği ülke sınırlarında durmayıp kaçmaları ya da esasında suç işlediği yerlerin belli bir devletin egemenlik alanında olmaması, uluslar arası sularda gerçekleşmiş olmasından dolayı hiçbir devletin kendine bir bağlama noktası ya da suç ile arasında hukuki ilişki bulamamasına bağlı olarak işin takipsiz kalması bütün devletlerin ortak şikayet alanı olması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla bunların takip edilmesinde herkesin menfaati, hukuk düzeninin korunması amacı bulunmaktadır. Ancak belli bir askeri güce

Koca-Üzülmez'e göre, evrensellik ilkesi esasen koruma-gerçeklik sistemini tamamlayan bir ilke olup uluslar arası toplumun ortak değerlere saldırı olarak kabul ettiği fiillerden olması sebebiyle herkes tarafından cezalandırılması gerektiği prensibinden hareket edilmiştir. Ülkelerinden suç işleyerek kaçıp başka ülkelere saklananların yargılamasız bırakılması halinde gidilen ülkelerin suçluların kaçıp saklanacağı sığınak yerleri haline gelmeleri engellenmek istenmektedir¹⁰⁵. Birçok uluslar arası sözleşmelere de konu olmuş olan bu sistem, insanlığın ortak mağdur olduğu suçların cezasız kalmaması mantığına dayanmaktadır. Bu nedenle kısaca suç işleyen bir kimseyi "ya ver ya yargıla" sözleri ile özetlenen bu ilke TCK 12/3 ve 13 maddelerinde düzenlenmiştir¹⁰⁶.

Ceza yargılamasının evrenselliği prensibinde, suç yargılamayı yapacak olan devletin ülkesi dışında işlenmiş olmasının yanında, suç işlendiği sırada fail devletin vatandaşı da değildir. Devletin kendisinin veya vatandaşının zarar görmediği, suçun ülke içinde etki oluşturmadığı bir ihtimalde devlet yargılama yetkisi kullanmaktadır¹⁰⁷. Farklı bir deyişle, diğer yargılama yetkisinin esas alındığı ilke ve sistemlerde devlet ile suç arasında bir hukuki ilişki bulunmakta; evrensellik ilkesinde ise suç ve devlet arasında ilişki ya da bağlama noktası bulunmamaktadır¹⁰⁸. Suç nerede işlenmiş olursa olsun, fail hangi ülke vatandaşı olursa olsun suçluyu elinde bulunduran devletin yargılama yapıp kendi ceza kanununu uygulaması kabul edilmektedir¹⁰⁹. Görülüyor ki, evrensellik ilkesi uyarınca, hangi ülkede suçun işlendiğine, faile veya mağdura bakılmaksızın, bir suçun kovuşturulması ve failin yargılanması hakkı, bağlama noktası olmayan bir devlete verilmektedir.

Evrensel yargı ilkesi, çok sık rastlanabilecek bir durum değildir. Bunun her türlü suça uygulanması da kabul edilemez. Birden çok devletin yargı yetkisini iddia edebilmesi ihtimali olan suçlar bakımından uluslar arası alanda çatışma ihtimali olabilir¹¹⁰. Kural olarak devletlerin egemenlik alanı belirlidir ve esas olan başkalarının yargı yetkisine karışılmamasıdır. Oysa evrensellik ilkesinde başka ülkede gerçekleşen bir suç, kendi vatandaşı da fail veya mağdur değilse,

sahip olup herkesle savaşmayı, çatışmayı göze alabilecek güçlü devletlerin mücadele etmeyi göze alabilecekleri nitelikte başa çıkılmaz mahiyette olan deniz korsanlarının işlediği suçlar "delicta juris gentium" (herkese karşı suç) olarak nitelenmekte, bunların "hostis umani generis" (yani insanlığın ortak düşmanı) olarak nitelenmesidir. **Devrim AYDIN**, "Evrensel Yargı Yetkisi Uygulamasının Doğurabileceği Sorunlar", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Nisan 2013, Sayı 13, s.96.

¹⁰⁵ **KOCA-ÜZÜLMEZ**, Genel Hükümler, 2014, s.704.

¹⁰⁶ 765 sayılı TCK 4. maddede sadece fuhuş suçları açısından evrensellik ilkesi kabul edilmiştir.

¹⁰⁷ **KILIÇ**, "Uluslararası Ceza Mahkemesi", s.638.

¹⁰⁸ **AYDIN**, "Ceza Kanunlarının Yer Yönünden Uygulanması", s.146.

¹⁰⁹ **ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAKSIZ-TEPE**, Genel Hükümler, s.167; **BİRTEK**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3.B, s.54

¹¹⁰ **AYDIN**, "Evrensel Yargı Yetkisi", s.95.

bu durumda bir ülkenin kendi ceza kanununu başka bir ülkede gerçekleşen ve bağlama noktası olmayan suça uygulamaya kalkmasının uluslar arası alanda sorun oluşturabileceği göz ardı edilmemelidir¹¹¹.

Evrensellik ilkesi ile ikame yargı yetkisi genellikle bazı hukuk sistemlerinde özdeş tutulmaktadır. Bir çok ceza hukukçusu ve bazı uluslararası sözleşmeler evrensellik ilkesi ile ikame yargı yetkisi arasında bir ayırım yapmamaktadır¹¹². Özellikle Amerikan ceza hukukunda, evrensellik ilkesi ile ikame ceza yargısı ilkesi birbirinden ayrılmamaktadır¹¹³.

Görünüşe göre evrensellik ile ikame yargı ilkesi arasında benzerlikler bulunmakla birlikte, dayanak noktaları ve uygulama koşulları farklıdır. Örneğin, ikame yargı ilkesinde kovuşturmaya konu olan kişi sadece yabancı kişi olabilir. Ancak, evrensellik ilkesinde yargı yetkisi hem vatandaş hem de yabancı hakkında söz konusu olabilmektedir¹¹⁴.

Ayrıca ikame yargı yetkisinde, ikincil nitelikte bir uygulama yeri bulunduğunu, öncelikle suçun faili olan yabancının iadesi yoluna gidilmesi gerektiğini unutmamak gerekir. Zira bu ilkeye göre, sanığı elinde bulunduran devlet, öncelikle genel ilkelere (mülklik, şahsılık, koruma gibi) bakarak yargılama yetkisine sahip olan devlete kişiyi iade etmeye çalışması; iade gerçekleşmiyorsa kendi yargı yetkisini kullanması gerekir. Oysa, evrensellik ilkesinde iade koşulunun yerine getirilmesinin mümkün olup olmadığına bakılmaz. İade mümkün olsa bile, evrensellik ilkesine göre devletin yargı yetkisi kabul edilmektedir¹¹⁵. Son olarak, ikame yargı yetkisinden farklı olarak evrensellik ilkesinin kapsamına giren suçlarda fiilin, işlendiği yer kanununa göre de suç teşkil etmesi koşulu aranmaz¹¹⁶.

III. CEZA KANUNLARININ YER BAKIMINDAN UYGULANMASINDA TÜRK CEZA KANUNUNUN KABUL ETTİĞİ İLKELER

A. Genel Olarak

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanması konusunda TCK'da kabul edilen ilkeler, mülklik ilkesi, faile göre şahsılık ilkesi, mağdura göre şahsılık ilkesi, koruma (ya da gerçeklik) ilkesi, ikame yargı ilkesi ve nihayet evrensellik

¹¹¹ HEINRICH, s.45.

¹¹² OEHLER, no. 147. (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.202)

¹¹³ OEHLER, no. 147, 818; GRIBBOHM, in: Leibziger Kommentar Vor § 3 no. 144. (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.202)

¹¹⁴ OEHLER, no. 905. (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.202)

¹¹⁵ OEHLER, no. 147, 818; GRIBBOHM, in: Leibziger Kommentar Vor § 3 no. 144. (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.202); ZAFER, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. B, s.617

¹¹⁶ OEHLER, no. 844. (TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.202)

ilkeleridir. Bu konuda genellikle benimsenen mülkilik sisteminin uygulanması, TCK bakımından da geçerlidir. Türk Ceza Kanununda buna ilişkin hükümler 8 ila 19. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Mülkilik sisteminde devletin, kendi ülkesinde işlenen suçlar bakımından suç işleyenin kendi vatandaşı veya yabancı olması ayrımı yapmadan kendi ceza kanunlarını uygulaması esastır. TCK'da ilke olarak bu sistem kabul edilmiştir. Ancak bazı hallerde yabancı ülkede işlenmiş olsa bile faile veya mağdura göre şahsilik, koruma, ikame ve evrensellik gibi diğer sistemler ek olarak devreye girmektedir. Bu nedenle TCK sistemi, mülkilik ilkesi yönünden tam mülkiliği değil yarı mülkiliği tercih etmiştir¹¹⁷. TCK temel ilkelerden ilk iki sistemi yani mülkilik ve şahsilik sistemini çoğunlukla uygulamakta ise de, duruma göre bazı hallerde diğer ilkeleri de uygulamayı benimsediği için karma sistem olarak nitelenmektedir¹¹⁸.

B. Türk Ceza Kanununda Düzenlenen İlkeler

1. Mülkilik İlkesi

Mülkilik ilkesi bakımından TCK'da karma sistemin benimsendiğini ifade etmiştik. Mülkilik ilkesi uyarınca, Türkiye'de suç işleyen kimseler hakkında Türk kanunları uygulanır. Buna bağlı olarak hangi hallerde Türkiye'de suç işlenmiş sayılacağı açıklanmıştır. Bu suçlar nedeniyle yabancı ülkede hüküm verilmiş olsa bile Türkiye'de yeniden yargılama yapılması öngörülmüştür.

TCK'nın 8. maddesinde, "Türkiye'de işlenen suçlar hakkında Türk kanunlarının uygulanacağı; fiilin kısmen veya tamamen Türkiye'de işlenmesi veya neticenin Türkiye'de gerçekleşmesi hâlinde de suçun, Türkiye'de işlenmiş sayılacağı" belirtilmiştir. Bu yönden uygulama yapılması için, Türkiye'de işlenen suçlar hakkında sanığın ve mağdurun uyrukluğuna bakılmaz. Bunu doktrinde açıklayan ilke karma teori olarak bilinmektedir. Karma teoriyi savunanlara göre, hem hareketin yapıldığı yer, hem de neticenin meydana geldiği yer suçun işlendiği yer olarak kabul edilmektedir.

TCK'ya göre, mülkilik ilkesinin uygulanması bakımından hangi hallerde bir suçun Türkiye'de işlenmiş sayılacağı önemlidir¹¹⁹. a) Türk kara ve

¹¹⁷ HAKERİ, Ceza Hukuku, 15.B, s.75

¹¹⁸ HAKERİ, Ceza Hukuku, 15.B, s.74

¹¹⁹ TCK'ya göre, "açık denizde ve bunun üzerindeki hava sahasında, Türk deniz ve hava araçlarında veya bu araçlarla" işlenen suçların Türkiye'de işlenmiş sayılacağı belirtilmiş olması (m.8/2) bayrak ilkesinin sonucudur. Bayrak ilkesi de mülkilik ilkesi ile yakın bağlantılıdır. Buna göre devlet, kendi bayrağını taşıyan deniz ve hava taşıma araçlarında işlenen suçları kendi kanunlarını uygulamak üzere bunları kovuşturma yetkisine sahiptir. Bayrak ilkesi, Uluslararası Adalet Divanı'nın Bozkurt/Lotus kararında açıkça kabul edilmiştir.

hava sahaları ile Türk karasularında, b) Açık denizde ve bunun üzerindeki hava sahasında, Türk deniz ve hava araçlarında veya bu araçlarla, c) Türk deniz ve hava savaş araçlarında veya bu araçlarla, d) Türkiye'nin kıta sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda veya bunlara karşı işlendiğinde Türkiye'de işlenmiş sayılacağı kabul edilmiştir¹²⁰.

2764 sayılı Kanunla Türkiye'nin karasularının kıyından itibaren altı deniz mili genişliğinde olduğu belirtilmiştir. Ancak istisnai olarak Bakanlar Kuruluna bu miktarı artırma yetkisi verilmiş olup, bu yetkiye dayanarak Karadeniz ve Akdeniz'de on iki deniz mili olarak devam ettirilmiştir¹²¹.

Yabancı bir ülkenin kara, hava sahası ve karasuları içinde veya karasularının hava sahası içinde ve fakat bir Türk deniz ve hava savaş aracı ile veya bu araçlarda işlenmiş ise bu da Kanuna göre Türkiye'de işlenmiş suç sayılmaktadır (m.8-2/c)

Yabancı ülkede yargılanmış ve hüküm verilmiş olsa bile, Türkiye'de yeniden yargılama yapılması öngörülmüş olup yabancı ülkede verilen hükümlere "ne bis in idem" etkisi tanınmamıştır¹²². Ayrıca yeniden yargılama yapılması konusunda yabancı veya Türk ayrımı yapılmamıştır. Yabancı ülkede suç işleyen vatandaşı Türkiye'de yargılanabilmesi için hakkında yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması şartı aranmaktadır.

Yeniden yargılama yapabilmek için herhangi bir şikayet izin talep gerekmez. Ancak kişi yabancı ülkede yargılanmış ise orada aldığı özgürlük kısıtlamaları mahsup edilecektir.¹²³

2. Faile Göre Şahsilik İlkesi

TCK'nın 10 ve 11. maddelerinde düzenlenmiş olan bu ilkeye göre, devlet yurt dışında suç işleyen vatandaşını cezalandırabilme hakkına sahiptir. Fail ülke adına yurtdışında görev üstlenmiş olması şartıyla görev suçları bakımından 10.

¹²⁰ Türkiye'nin de katıldığı "Denizde Seyrüsefer Güvenliğine Karşı İşlenen Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Hususundaki Konferans" (1-10 Mart 1988, Roma) sonunda, "Deniz Seyrüsefer Güvenliğine Karşı İşlenen Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi" ve "Kıta Sahaneligindeki Sabit Platformların Güvenliğine Karşı İşlenen Kanuna Aykırı Eylemlerin Önlenmesi" konularında protokol imzalanmış olup bu protokolün (d) bendi uyarınca, Türkiye'nin kıta sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda veya bunlara karşı işlenen suçların Türk ülkesinde işlenmiş suç sayılacağı kabul edilmiştir.

¹²¹ **DEMİRBAŞ**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10.B, s.144

¹²² **CİHAN-YENİSEY**, "Türk Ceza Kanununun Yer Bakımından", s.555; **ÖZGENÇ**, Genel Hükümler, 9.B, s. 856

¹²³ **BİRTEK**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3.B, s.44; **ZAFER**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4.B, s.609

maddede; diğer suçlar bakımından uygulanmak üzere ise 11. maddede hükümler yer almaktadır.

TCK'nın 10. maddesinde, "Yabancı ülkede Türkiye namına memuriyet veya görev üstlenmiş olup da bundan dolayı bir suç işleyen kimse, bu fiile ilişkin olarak yabancı ülkede hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş bulunsa bile, Türkiye'de yeniden yargılanır" denilerek görev suçları yönünden de "faile göre şahsılık" ilkesinin benimsenmiş olduğu görülmektedir. Burada mahkûmiyet hükmü denilmiş olmakla beraat kararı verilmiş olan durumlarda yeniden yargılama yapılmayacağı anlaşılmaktadır. Görev suçları yönünden yabancı ülkede sadece mahkûmiyet verilmiş olan durumlarda yeniden yargılama yapılması esas alınmıştır.

"Vatandaş Tarafından İşlenen Suç" başlıklı TCK'nın 11/1 maddesine göre, "Bir Türk vatandaşı, 13. maddede yazılı suçlar dışında, Türk Kanunlarına göre aşağı sınırı bir yıldan az olmayan hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede işlediği ve kendisi Türkiye'de bulunduğu takdirde, bu suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması ve Türkiye'de kovuşturulabilirliğin bulunması koşulu ile Türk Kanunlarına göre cezalandırılır."

TCK'ya göre yabancı ülkede işlenen suç nedeniyle o ülkede hüküm verilmemiş olması ve aynı zamanda bunun Türk Hukukuna göre kovuşturulabilir olması gerekir. Ne var ki, vatandaş yabancı ülkede yargılanmış, mahkûm olmuş ve hatta cezasını çekmiş de olabilir ki, bu ihtimalde Türkiye'de tekrar cezalandırılmayacaktır. Son olarak, aşağı sınırı bir yıldan az hapsi gerektiren suçlar bakımından, kovuşturma için şikâyet yapılmış olması şartı aranmaktadır.

TCK'nın düzenlemesine göre, vatandaşın yabancı ülkede suç işlemesi durumunda Türkiye'de yargılama yapılması için aranan koşullar şunlardır¹²⁴: 1) Failin Türk vatandaşı olması gerekir. Vatandaşlık durumunun eylem tarihinde geçerli olması aranır. Suç tarihinde vatandaş ise sonradan çıkmış olsa da yargılama yapılır. Ancak suç tarihinde vatandaş olmayıp sonradan vatandaşlığa kabul edilse yargılama yapılamaz¹²⁵. 2) Suç yabancı ülkede işlenmiş olmalıdır. 3) Eylem TCK'nın 13. maddesinde yer alan suçlar kapsamında olmamalıdır (m.11/1). 4) Yabancı ülkede işlenmiş olan bu suçtan dolayı yabancı ülkede bir hüküm kurulmamış olması gerekir.(TCK m.11) 5) Suçun, hapis cezası öngörülen bir suç olması gerekir. Eylemin karşılığı para cezası olanlar ile hapis veya para cezası olarak seçilmiş ceza öngörülmüş olanlarda yargılama yapılamayacaktır. Alt sınırı bir yıldan az olan suçlar bakımından, şikâyet olması aranır. 6) Failin Türk olması faile göre şahsılık ilkesine göre zaten zorunludur. Ancak mağdur Türk veya ya-

¹²⁴ ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAĞIZ-TEPE, Genel Hükümler, s.161

¹²⁵ HAKERİ, Ceza Hukuku, 15.B, s.77; KOCA-ÜZÜLMEZ, Hukuku Genel Hükümler, 2014, s.719.

bancı olabilir. Ne var ki, mağdur yabancı ise yabancı ülkede işlenen bu suç hakkında yargılama yapılabilmesi için eylemin o ülkede de suç olarak düzenlenmiş olması gerekir. Bu hüküm madde metninde yer almayıp gerekçeden çıkarılmaktadır. Böyle bir hükmün madde metninde yer alması daha isabetli olurdu¹²⁶. 7) Fail Türkiye'de bulunmalıdır. Fail Türkiye'de değilse hakkında dava açılrsa da yargılama yapılamayacaktır. 8) Kovuşturma şartlarının varlığını sürdürüyor olması gerekir. Örneğin, zamanaşımı dolmuş ise yargılama yapılamaz.

3. Mağdura Göre Şahsilik İlkesi

TCK mağdura göre şahsilik ilkesine de yer vermiştir. Mağdura göre şahsilik ilkesinin TCK'nın 12/2 maddesinde bazı sınırlamalarla kabul edilmiş olduğu görülmektedir.

Mağdura göre şahsilik ilkesinin uygulanması için TCK'da düzenlenen hükümlere göre bulunması gereken olasılıklar şunlardır¹²⁷: 1) Fail, eylem tarihi itibarıyla yabancı bir ülke vatandaşıdır. Fail Türk vatandaşı ise zaten buna gerek kalmayacak, 11. madde uygulanmak suretiyle faile göre şahsilik ilkesi işletilecektir. Şayet çifte vatandaşlık sözkonusu ise yine bu durumda da failin Türk vatandaşlığı dikkate alınarak faile göre şahsilik ilkesi uygulanıp hakkında yargılama yapılacaktır¹²⁸. 2) Eylemin, TCK'nın 13. maddesinde yer alan suçlardan olmaması gerekir (m.12/1). 3) Suçun Türk kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezası öngörülmüş olması gerekir. Kanunda para cezası olarak düzenlenmişse ya da hem hapis hem para cezasından biri seçimli ceza olarak öngörülmüşse uygulanmaz. 4) Eylemin Türkiye'nin zararına olması ya da mağdurun bir Türk vatandaşı veya Türk kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisi olması gerekir. 6) Fail Türkiye'de bulunmalıdır. 7) Eylemin Türkiye'nin zararına olması halinde Adalet Bakanının talebi olmalı veya diğer hallerde suçtan zarar görenin şikayeti şartının gerçekleşmiş olması gerekir. 8) Mağdurun bir Türk vatandaşı veya Türk kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisi olması halinde, yabancı ülkede hüküm kurulmamış olması şartı aranır. Ancak eylemin Türkiye'nin zararına olması halinde yabancı ülkede hüküm kurulmuş olsa bile Adalet Bakanının talebi ile yeniden yargılama yapılır¹²⁹.

Elbette mağdura göre şahsilik ilkesi uyarınca Türkiye'de cezai kovuşturma yapılabilmesi hemen kabul edilmemekte; failin Türkiye'de bulunması, yabancı

¹²⁶ HAKERİ'ye göre madde gerekçesinin metinle çelişmediği durumda maddenin yorumunda dikkate alınacağı bir CGK kararı ile teyit edilmiş ise de, bunun mutlaka madde metnine işlenmesi daha isabetli olacaktır. **HAKERİ**, Ceza Hukuku, 15.B, s.78

¹²⁷ **ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAĞIZ-TEPE**, Genel Hükümler, s.166

¹²⁸ **KOCA-ÜZÜLMEZ**, Genel Hükümler, 2014, s.722

¹²⁹ **KOCA-ÜZÜLMEZ**, Genel Hükümler, 2014, s.723

ülkede hüküm verilmemiş olması ve suçtan zarar görenin şikayeti gibi şartlar aranmaktadır. Ancak fiilin gerçekleştiği ülke tarafından da aynı eylemin suç olarak kabul edilmiş olması Türkiye'de ceza kovuşturması için gerekli değildir. Ne var ki, işlendiği ülke kanununa göre de suç teşkil etmeyen fiillerin mağdura göre şahsilik ilkesi (TCK md. 12/2) uyarınca Türkiye'de kovuşturulması uluslararası hukuk açısından bazı sorunları gündeme getirebileceği göz ardı edilmemelidir¹³⁰.

4. Koruma-Gerçeklik İlkesi

Koruma-gerçeklik ilkesi uyarınca yurt dışında işlenen suçların Türkiye'de kovuşturulması hususu, TCK m.13/1-b'de düzenlenmekle birlikte, 12. maddenin 1. fıkrasındaki suçların kovuşturulmasında da koruma-gerçeklik ilkesinin söz konusu olduğunu kabul etmek gerekir. Zira bunlarda da Türkiye'nin zararına işlendiği kabul edilerek devlete ait menfaatlerin korunması amacıyla bu suçların takibi yoluna gidilmiş olması dikkat çekmektedir. Diğer yandan, yurtdışında olup Türkiye adına görev yapanların orada işledikleri suçlar açısından da benzer bir durum olduğu gerekçesiyle 10. madde yönünden de Türkiye'de kovuşturulmasında koruma-gerçeklik ilkesinin geçerli olduğunu kabul edenler vardır¹³¹.

12/1 maddesine göre, 13. maddede sayılan suçlar dışında kalan ve Türk kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede Türkiye'nin zararına bir yabancı işlese (ve kendisi Türkiye'de bulunduğu takdirde), Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye'de yargılanır ve Türk kanunlarına göre cezalandırılır. 765 sayılı TCK'dan farklı olarak 5237 sayılı Kanun koruma ilkesinin uygulandığı suçların kapsamını hem genişletmiş, hem de Türkiye'de re'sen kovuşturma yapılmasını kabul etmiştir. Hatta bazı suçlar bakımından yurtdışında yargılanmış olsa bile Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye'de tekrar yargılanması da mümkündür.

Koruma-gerçeklik ilkesinin devreye girmesi için TCK düzenlemesine göre bulunması gereken şartlar şunlardır: 1) Failin yabancı bir ülke vatandaşı olması gerekir. 2) Eylemin TCK'nın 13. maddesinde yer alan, evrensellik ilkesi kapsamındaki suçlardan olmaması gerekir (m.12/1). 3) Suç yabancı ülkede işlenmiş olmalıdır. 4) Suçun karşılığında aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezası öngörülmüş olması gerekir. 5) Eylemin Türkiye'nin zararına veya bir Türk vatandaşı ya da Türk kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisi zararına işlenmiş olması gerekir. Eylem, bir vatandaş ya da tüzel kişi zararına olarak işlenmiş olması halinde yabancı ülkede hüküm verilmemiş olma koşulu aranmakta; an-

¹³⁰ TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.201

¹³¹ TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.201.

çak, Türkiye'nin zararına işlenmesi halinde yabancı ülkede hüküm kurulmamış olma şartı aranmamaktadır. 6) Fail Türkiye'de bulunmalıdır. 7) Adalet Bakanının talebi gerçekleşmiş olmalıdır.

5. İkame (Başka Devlet Adına) Yargı İlkesi

İkame (başka devlet adına) yargı ilkesi, TCK'da 12. maddenin 3. fıkrasında düzenlenmiş olup 765 sayılı TCK'da da aynı düzenleme yer almakta idi.

TCK'da yer alan hükümler dikkate alındığında, ikame yargı ilkesinin uygulanması ve Türkiye'de kovuşturma yapılabilmesi için bulunması gerekli olan koşullar şunlardır: 1) Fail yabancı olmalıdır. 2) Mağdur yabancı olmalıdır. Burada mağdur bir yabancı devlet veya kişi olabilir. 3) Suç yurt dışında işlenmiş olmalıdır, 4) Eylem TCK'nın 13. maddesinde yer alan suçlar kapsamında olmamalıdır. Bu husus maddede açıkça yazılmış olmasa da zaten 13. maddede yer alan suçlardan ise evrensellik ilkesi¹³² ya da koruma ilkesi devreye girecektir. 5) Fail Türkiye'de bulunmalıdır. 6) Suçun yaptırımının, Türk kanunlarına göre aşağı sınırının en az üç yıl ve üstü hapis cezası olması gerekir. Hesaplamanın, kanundaki ağırlatıcı nedenlerin alt sınırı, hafifletici nedenlerin de üst sınırı dikkate alınarak yapılması gerekir (m.15). Para cezasını gerektiren ya da hapis veya para cezası seçimlik olarak öngörülmüş olan durumlarda uygulanmaz. 7) Failin geri verilmesi mümkün olmamalıdır. Bu mümkün olamama, öncelikle suçluların geri verilmesi hususunda ilgili ülke ile anlaşma olmamasından kaynaklanabilir. Zaten böyle bir anlaşma varsa buna göre fail geri verilecektir. Hatta anlaşma olmakla birlikte, geri verme talebi muhatap devletçe kabul edilmemiş de olabilir. Düşünce suçu, siyasi suç ya da askeri suçlardan olması gibi sebeplerle kişi iade edilememiş de olabilir¹³³. 8) Adalet Bakanının talebi olmalıdır.

6. Evrensel Yargı Yetkisi

765 sayılı Türk Ceza Kanununda (m.4) yer verilmiş olan "evrensellik ilkesi", yeni Türk Ceza Kanununun 13. maddesinde "Diğer suçlar" başlığı altında¹³⁴ Alman modeline benzer şekilde daha genişletilerek düzenlenmiştir¹³⁵. Kanun koyucu'nun neden böylesine genişletme ihtiyacı duyduğu bilinmemekle birlikte,

¹³² KOCA-ÜZÜLMEZ, Genel Hükümler, 2014, s.729

¹³³ HAKERİ, Ceza Hukuku, 15.B, s.81; KOCA-ÜZÜLMEZ, Genel Hükümler, 2014, s.729

¹³⁴ Diğer suçlar başlığı kullanılması eleştirilmekte; bunun yerine "ülke dışında işlenen suçlar" veya "yabancı ülkede işlenen suçlar" şeklinde başlık konulması önerilmektedir. HAFIZOĞULLARI-ÖZEN, Genel Hükümler, 7. B, s.41

¹³⁵ Erol CİHAN-Feridun YENİSEY, "Ulusal Rapor- Türkiye'de Evrensel Yargı Yetkisi", 18. Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi, İstanbul 20-27 Eylül 2009, Türk Ceza Hukuku Derneği, İstanbul, 2009, s.291

Türkiye'nin üstlendiği uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi kaygısının etkili olabileceği düşünülmektedir¹³⁶.

Bu ilkeye göre yargılama yapılmasına konu olan suçlara bakıldığında, söz konusu suçların, esir ticareti, kadın ticareti, kalpazanlık, çevreyi koruma, işkence, terör, deniz korsanlığı suçları ile insanlığa karşı suçlar, soykırım ve savaş suçları gibi bütün insanlığı ilgilendiren suçlar olduğu görülecektir.

Evrensel yetkiye ilişkin normatif düzenlemeler millidir¹³⁷. Zira, uluslar arası sözleşme veya düzenlemelerle değil, ulusal kanun koyucuları tarafından yapılmaktadır. Ancak ulusal kanun koyucularını harekete geçiren motivasyonun odağında, uluslararası sözleşmelerin öngördüğü taahhütleri yerine getirmek maksadı bulunmaktadır. Çünkü, bir çok suç bakımından uluslararası sözleşmelerle devletlere bu suçları önleme, yasaklama, soruşturma ve kovuşturma yükümlülüğü getirilmiş bulunmaktadır. Bu suçlar, geniş anlamda uluslararası suç olarak değerlendirildiği için evrensellik ilkesinin kapsamına giren suçların birçoğunun aslında geniş anlamda "uluslararası suç" kavramı altında mütalaa edilmesi gerekeceği ortaya çıkmaktadır¹³⁸.

Bu ilkenin kapsamına giren suçlar, ülkede veya yurtdışında işlenmiş olsa bile bütün insanlığı ilgilendiren suçlardır. Dolayısıyla, dünyanın neresinde işlenirse işlensin başka bir şart aranmaksızın Türkiye'de soruşturma ve kovuşturma yapılması mümkündür. Yani fail Türkiye'de olmasa da, mağdur bir Türk olmasa ya da bir Türk olup bu konuda başvuru yapmamış olsa bile bu ilkeye göre, suç nerede ve kime karşı işlenmiş olursa olsun failin cezalandırılması gerektiği kabul edilir. Suç insanlığa karşı bir fiil olarak kabul edilince, her devletin ceza verme hakkı ve görevi vardır.

TCK'nın evrensel yargı yetkisi kapsamında saydığı suçların listesini neye göre belirlediği hususunun hukuki gerekçelerine Tasarıda yer verilmediği için buradan anlamak mümkün değildir. Bununla beraber, bir grup suç Türk Devleti'ni dünyanın her yerinde işlenen suçlardan korumayı amaçlamaktadır (TCK m.13/1-b). TCK m.13'te sayılan suçlardan diğerleri ise, Türkiye'nin taraf olduğu veya taraf olma yolunda olduğu uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini yansıtmaktadır¹³⁹.

¹³⁶ CİHAN-YENİSEY, "Ulusal Rapor-Türkiye'de Evrensel Yargı Yetkisi", s.291

¹³⁷ Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasına ilişkin kurallar "uluslararası ceza hukukunun genel ilkeleri" olarak da adlandırılmaktadır. Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasına ilişkin kurallar esasında uluslararası hukukun değil, ulusal hukukun konusunu oluşturduğu, egemen devlet kuralı olarak tek taraflı iradesiyle kendi ceza kanunlarının uygulama alanını belirlediği için genellikle "uluslararası ceza hukuku" kavramının bu konuda doğru bir terim olmadığı kabul edilmektedir. Ayhan ÖNDER, Ceza Hukuku Dersleri, İstanbul 1992, s.87

¹³⁸ DEĞİRMENCİ, "Uluslararası Suç Kavramı", s.259.

¹³⁹ CİHAN-YENİSEY, "Ulusal Rapor- Türkiye'de Evrensel Yargı Yetkisi", s.293

TCK'nın 13. maddesinde devleti korumayı amaçlayan yargı yetkisinin yanı sıra evrensel yargı yetkisinin de düzenlenmiş olduğu kabul edilmektedir.¹⁴⁰ Maddede bazı suçlar sayılarak bunların herhangi bir kimse tarafından yabancı ülkede işlenmesi halinde Türk kanunlarının uygulanacağı belirtilmiştir.

Dünyanın neresinde ve kim tarafından işlenirse işlensin, fail Türkiye'de olmasa bile bazı suçlar bakımından mutlaka yargılama yapılması yararlı görül-müş, ikame yargı yetkisinin düzenlendiği 12/3 maddesindeki şartlar dahi bulunmaksızın Türk Ceza Kanununun uygulanması kabul edilerek evrensellik ilkesine yer verilmiştir. Bu konuda tek şart Adalet Bakanının talepte bulunmasıdır. (m.13/2) Adalet Bakanının talebi kovuşturmayla ilişkin olup, soruşturma için talep gerekmez. Talep yargılama başlatabilmek için gereklidir¹⁴¹.

Evrensel yetki, suçun işlendiği yer, fail veya mağduru dikkate almaksızın, sadece suçun doğasına dayanarak ceza yargılaması yapma yetkisini ifade etmektedir¹⁴². Evrensellik ilkesinde Türkiye'de yargılama yapmak için açık bir bağlantı noktası bulunmamaktadır. Hem ortada Türkiye'de işlenmiş bir suç yoktur, hem de suçun faili ya da mağduru bakımından Türk vatandaşlığı bağı bulunmamaktadır. Zaten bunlar olsa idi öncelikle diğer ilkeler devreye girmiş olacaktı. Bunların gerçekleşmemiş olduğu durumlarda, yine de Türk kanunlarının uygulanması benimsenmektedir.

Uluslararası suç ile evrensel yetki kuralları arasında yakın bir bağlantı bulunmaktadır. Evrensel yetki daha çok uluslar arası alanda ortak suç kabul edilen fiillerin kovuşturulmasını esas alır. TCK'nın 13. maddesinde sayılan suçların bazıları soykırım ve insanlığa karşı suçlar gibi uluslararası suçların çekirdek alanına ait suçlardır. Diğer bazıları ise uluslar arası veya ikili sözleşmelerle ulusal hukuklara yasaklama, önleme, soruşturma ve kovuşturma yükümlülüğü getirilmiş olan suçlardır¹⁴³.

Evrensel yargı yetkisi, failin Türkiye sınırları içinde bulunması mecburiyetini gerektirmez. 13. maddede bu husustan bahsedilmemiştir. Oysa mağdura veya faile göre şahsılık ilkeleri bakımından durum farklıdır. Bunları düzenleyen maddelerde (TCK m.11,12/1) bu mecburiyet açıkça yer almıştır.

¹⁴⁰ **ARTUK-GÖKCEN-YENİDÜNYA**, Genel Hükümler, 8.B, s.986 vd; **KOCA-ÜZÜLMEZ**, Genel Hükümler, 2014, s.704 vd.; **ZAFER**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4.B, s.613 vd; **ÖZGENÇ**, Genel Hükümler, 9.B, s.874; **CENTEL-ZAFER-ÇAKMUT**, 8. B, s.169; **DEMİRBAŞ**, 13. maddeyi "gerçeklik ve korunma ilkesi" başlığı altında değerlendirmektedir. **DEMİRBAŞ**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 10. B, s.170.

¹⁴¹ **HAKERİ**, Ceza Hukuku, 15.B, s.82

¹⁴² **Olgun DEĞİRMENCİ**, "Çeşitli Görünümleriyle Uluslararası Suç Kavramı: Dar ve Geniş Anlamda Uluslararası Suçlar ve Türk Hukuku", İÜHF C. LXXI, 2013, S.1, s.229-266; **KOCAOĞLU**, "Evrensel Yetki", s.192.

¹⁴³ **DEĞİRMENCİ**, "Uluslararası Suç Kavramı", s.229 vd.

Yine ikame yargı yetkisinin kullanılmasında, yabancı bir devleti temsilen yargılamaya başlandığı durumlarda, kanun geri vermeden bahsettiğine ve geri verme için de kişinin Türkiye'de bulunması gerektiğine göre, açıkça söz edilmese de, kişinin Türkiye'de bulunması mecburiyetinin varlığı sonucu çıkmaktadır¹⁴⁴.

Kanaatimizce, evrensel yargı yetkisine dayanarak Türk mahkemelerinde yargılama yapılabilmesi bakımından, kanun sanığın Türkiye'de bulunuyor olmasını açıkça mecbur saymış olmasa da, eğer suç ağır suçlardan ise sanık mahkemede hazır bulunup savunmasını yapmadan hüküm verilemediğine göre, sanığın mahkemede hazır bulunmadığı hallerde Türkiye'de kovuşturma başlatılsa da yargılamanın sonuçlandırılması mümkün olmayacaktır¹⁴⁵.

Özetleyecek olursak, TCK 13. maddesine göre, evrensellik ilkesinin uygulanmasında aranan koşullar şunlardır¹⁴⁶: 1) Fail ve mağdur her ikisi de yabancı olmalıdır. Her ikisi bakımından da esas olan fiilin işlendiği sırada yabancı olmalarıdır. Burada mağdur bir yabancı devlet veya kişi olabilir. 2) Suç yurt dışında işlenmiş olmalıdır, 3) Suçun cezasının, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı üç yıldan az olmayan hapis cezası öngörülen bir suç olması gerekir. Adli para cezası ya da hapis ve para cezasının seçimlik olması halinde uygulanmaz. Hapis cezasının hesaplanmasında, kanuni ağırlaştırıcı sebeplerin alt sınırı, kanuni hafifletici sebeplerin üst sınırı dikkate alınır. 4) Suçluların geri verilmesi anlaşması bulunmamalı ya da geri verilme istemi kabul edilmemiş olmalıdır¹⁴⁷. 5) Adalet Bakanının talebi olmalıdır.

IV. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

TCK'da, mülkilik, faile göre şahsılık, mağdura göre şahsılık, koruma-gerçeklik ilkeleri egemenlik bağlamında; evrensellik ilkesi ise uluslar arası yararlar bağlamında kabul edilen sistemlerdir. Her devletin kendine göre benimsediği ilkeler olmakla birlikte, genellikle kabul gören mülkilik ilkesidir. Bu sistemde, devletin kendi ülkesinde işlenen suçlar bakımından failin vatandaş veya yabancı olmasına bakmadan ceza kanunlarını uygulaması esastır.

Mülkilik ilkesi bakımından TCK'da karma sistemin benimsendiği görülmektedir. Mülkilik ilkesi uyarınca, Türkiye'de suç işleyen kimsenin Türk kanunlarına göre cezalandırılması; bu suçlar nedeniyle yabancı ülkede hüküm verilmiş olsa bile Türkiye'de yeniden yargılama yapılması gerekecektir. Bu

¹⁴⁴ CİHAN-YENİSEY, "Ulusal Rapor- Türkiye'de Evrensel Yargı Yetkisi", s.292

¹⁴⁵ CİHAN-YENİSEY, "Ulusal Rapor- Türkiye'de Evrensel Yargı Yetkisi", s.292

¹⁴⁶ ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAĞIZ-TEPE, Genel Hükümler, s.167

¹⁴⁷ HAKERİ, Ceza Hukuku, 15.B, s.81

anlamda, yabancı ülkede verilen hükümlere "ne bis in idem" etkisi tanınmamıştır¹⁴⁸. Ayrıca yeniden yargılama yapılması konusunda yabancı-Türk ayrımının kaldırılmış olması yerinde olmuştur.

TCK, faile göre şahsilik ilkesini bazı şartlarla kabul etmiştir. Buna yönelik düzenleme içeren 11. madde çerçevesinde, Türk vatandaşlarının yurt dışında işledikleri suçların Türkiye'de kovuşturulabilmesi için bulunması gereken koşulları özetlemek gerekirse; failin Türkiye'de bulunması, yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması, Türkiye'de failin kovuşturulabilir olması ve eğer mağdur yabancı ise suçun işlendiği ülke kanununa göre de eylemin suç olarak nitelenmiş olması gerekmektedir. TCK'nın bu düzenlemesinin uluslararası hukuka herhangi bir aykırılığı söz konusu değildir¹⁴⁹.

Yabancı ülkede suç işleyen vatandaşın Türkiye'de yargılanabilmesi için hakkında yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması şartı aranmaktadır. Bu yerinde bir düzenlemedir. Şahsilik ilkesinin kabul edilmesi, kuşkusuz kendi topraklarında suç işlenmiş olan devlet ile failin veya mağdurun uyruğunda bulunduğu devlet arasında yetki tartışmalarına yol açacaktır¹⁵⁰. Vatandaş kendi ülkesinin kanunlarına itaat etmek mecburiyetinde olmakla birlikte, aynı zamanda yurtdışında bulunduğu sırada o ülkenin hukuk düzenine de uyumlu davranmak, ceza kanunlarının yaptırıma bağladığı eylemlerden kaçınmakla yükümlüdür. Kendi ülkesine sadakatle yükümlü olduğu gibi, serbest iradesiyle yaşamayı tercih ettiği ülkenin kanunlarına uymak zorundadır¹⁵¹. Bu durumda, faile göre şahsilik ilkesini mutlak uygulayan ülke ile kişinin yaşadığı ve fiili suç saymayan olarak ülke arasında çatışma ihtimali doğar. "Başka devletlerin iç işlerine karışmama" ilkesine aykırılık gündeme gelmektedir.

Evrensellik ilkesi kapsamındaki suçlar bakımından Türkiye'de kovuşturmayla başlanabilmesi için failin Türkiye'de olması şartının aranmamış olması bir eksikliktir. Zira yargılamaya başlansa bile belli ağırlıktaki suçlar bakımından sanık mahkemede hazır bulunup savunmasını yapmadan hüküm verilemeyeceğine göre, ülkede olmayan sanık hakkında yargılama başlatılsa da sonuçlandırılması mümkün değildir¹⁵². Türkiye dışında suç işlemiş yabancı kişiye kovuşturma yapılması zaten çatışmaya yol açacak bir durumdur. Failin Türkiye'de olması şartını aramaksızın evrensellik ilkesi uygulanmamalıdır. Birden çok devletin aynı olay hakkında yargı yetkisini ileri sürmesi devletler arasında

¹⁴⁸ CİHAN-YENİSEY, "Türk Ceza Kanununun Yer Bakımından", s.555; ÖZGENÇ, Genel Hükümler, 9.B, s. 856

¹⁴⁹ TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.199

¹⁵⁰ KILIÇ, "Uluslararası Ceza Mahkemesi", s.638.

¹⁵¹ TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.199

¹⁵² CİHAN-YENİSEY, "Ulusal Rapor- Türkiye'de Evrensel Yargı Yetkisi", s.292

uyuşmazlıkların doğmasına neden olabilecektir. Bunun önüne geçmek için yabancıların ülkede bulunması ya da iade yoluyla getirilebilmesi koşuluna bağlanmalıdır.

Evrensellik ilkesinin en çok eleştirilen ve sorun doğurabilecek yönü, "mutlak/sınırlandırılmamış evrensellik ilkesi"nin benimsenmesidir. Dünyanın her yerinde işlenen insanlığa karşı suçları Türk savcısının soruşturması fiilen mümkün olmadığı gibi, fail Türkiye'de olmadığı durumlarda hukuken yargılama yapılması da mümkün olmayacaktır¹⁵³. Ayrıca uluslararası hukuk açısından olumlu sonuçları olmayacak; Türkiye'nin dış ilişkilerini zora sokabilecektir. Bu konuda katıldığımız görüşe göre, vatandaşlar bakımından soruşturma zorunlu olmalı; yabancılar yönünden ise kişinin Türkiye'de bulunması şartı aranmalıdır¹⁵⁴.

Son olarak, evrensellik ilkesinin kapsamının geniş tutulduğuna dikkat çekmekte yarar vardır. 13. maddede yer verilen suçların tekrar gözden geçirilerek, bazılarının evrensellik ilkesi kapsamında çıkarılıp bunun yerine, faile göre şahsılık, mağdura göre şahsılık veya ikame yargı yetkisi ilkeleri çerçevesinde değerlendirilip Türkiye'de kovuşturulması yoluna gidilmesi yerinde olacaktır¹⁵⁵.

¹⁵³ TURHAN, "Uluslararası Suçlar", s.13

¹⁵⁴ TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.211

¹⁵⁵ TURHAN, "Evrensellik İlkesi", s.211

YARARLANILAN ESERLER

- Adem SÖZÜER-Barış ERMAN**, "Uluslararası Ceza Mahkemesi" Adalet Yüksekokulu 20. Yıl Armağanı, Beta, İstanbul, 2001, s.243-291
- Ali Şahin KILIÇ**, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İnceleme", AUHFD, 2009, C.58, S.3. s.615-657
- Ayhan ÖNDER**, Ceza Hukuku Dersleri, İstanbul 1992
- Bahri ÖZTÜRK-Mustafa Ruhan ERDEM**, Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku, 9. B, Ankara, 2006
- Bahri ÖZTÜRK-Mustafa Ruhan ERDEM**, Ceza Hukuku Genel Hükümler ve Özel Hükümler, Eylül 2007, 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara
- Bernd HEINRICH**, Ceza Hukuku Genel Kısım-I, Mart 2014, Adalet, Ankara
- Devrim AYDIN**, "Ceza Kanunlarının Yer Yönünden Uygulanması", TBB Dergisi, 2011, 94, s.132-146. (<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2011-94-706>)
- Devrim AYDIN**, "Evrensel Yargı Yetkisi Uygulamasının Doğurabileceği Sorunlar", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Nisan 2013, Sayı 13, s.93-112.
- Doğan SOYASLAN**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 2014, 6. Baskı, Yetkin, Ankara
- Durmuş TEZCAN - Mustafa Ruhan ERDEM - R. Murat ÖNOK**, Uluslararası Ceza Hukuku, 2. Baskı, Ankara, Seçkin, Şubat 2014
- Durmuş TEZCAN**, "Yeni TCK'da Yer Bakımından Yetki", Manisa Barosu Dergisi, Sayı 110, s.40 -50.
- Durmuş TEZCAN**, "TCK'da Yer Bakımından Yetki", Alman Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku, Cilt III, Prof Köksal Bayraktara Armağan, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayını, İstanbul 2010, s.1047-1058
- Erol CİHAN - Feridun YENİSEY**, "Ulusal Rapor- Türkiye'de Evrensel Yargı Yetkisi", 18. Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi, İstanbul 20-27 Eylül 2009, Türk Ceza Hukuku Derneği, İstanbul, 2009, s.291-301.
- Erol CİHAN - Feridun YENİSEY**, "Türk Ceza Kanununun Yer Bakımından Uygulanması ve Evrensellik İlkesi", Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer Armağanı, Cilt I, Ankara, Şubat 2008, A.K.D.T.Y. Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi ve Türk Ceza Hukuku Derneği ortak basımı, s.555-575.
- Faruk TURHAN**, "Yeni Türk Ceza Kanunu'na Göre Uluslararası Suçların Cezalandırılması", Hukuki Perspektifler Dergisi (HPD), S.3, Nisan 2005
- Faruk TURHAN**, "Türk Ceza Kanununun Yer Bakımından Uygulanmasında Evrensellik İlkesi ve Yeni TCK (Madde 13), Hukuki Perspektifler Dergisi (HPD), Sayı: 4, Ağustos 2005, s.197-211
- Fatih BİRTEK**, Ceza Hukuku Genel Hükümler Temel Bilgiler, Eylül 2014, 3.B, Adalet, Ankara
- Feridun YENİSEY**, Milletlerarası Ceza Hukuku ve Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri ve Mevzuat, İstanbul 1988,

- Hakan HAKERİ**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 15.B, Adalet, Ankara, 2013.
- Hamide ZAFER**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Şubat 2015, 4. Baskı, Beta Basım, İstanbul
- İlyas DOĞAN**, Devletler Hukuku, Ankara, 2008, s.240
- İzzet ÖZGENÇ**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 9.Bası, 2013, Seçkin, Ankara.
- Kayıhan İÇEL**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 6.B., 2014, Beta, İstanbul
- Kayıhan İÇEL-Süheyl DONAY**, Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, Genel Kısım, Birinci Kitap, 4. Bası, İstanbul, 2005.
- Mahmut KOCA, İlhan ÜZÜLMEZ**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 7.B. Seçkin, Ankara, Eylül 2014
- Mahmut KOCA**, "Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanması", Hukuk ve Adalet, Eleştirel Hukuk Dergisi, Yıl 2, 2005/5, s.23-41.
- Mehmet Emin ARTUK - Ahmet GÖKCEN - Ahmet Caner YENİDÜNYA**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 8.B., 2014, Adalet, Ankara
- Melda SUR**, Uluslararası Hukukun Esasları, İzmir, 2000
- Nur CENTEL-Hamide ZAFER-Özlem ÇAKMUT**, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 8. Bası, Beta, İstanbul, 2014
- Olgun DEĞİRMENCİ**, "Çeşitli Görünümleriyle Uluslararası Suç Kavramı: Dar ve Geniş Anlamda Uluslararası Suçlar ve Türk Hukuku", İÜHFM C. LXXI, 2013, S.1, s.229-266
- S.Sulhi DÖNMEZER-Sahir ERMAN**, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C.I, 14.B.İstanbul, 1997
- Sinan KOCAOĞLU**, "Evrensel Yetki", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 60, 2005, s.189-213.
- Sinan KOCAOĞLU**, "Uluslararası Ceza Hukuku ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Perspektifinden Evrensellik İlkesi", ABD, Yıl; 67, Sayı: 2010-1, s.67-94
- Timur DEMİRBAŞ**, Ceza Hukuku Genel Hükümler 10. Baskı, Seçkin, Ankara, Kasım 2014
- Veli Özer ÖZBEK- Mehmet Nihat KANBUR- Koray DOĞAN-Pınar BACAKSIZ- İlker TEPE**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Eylül 2014, 5. Baskı, Seçkin, Ankara.
- ZEKİ HAFIZOĞULLARI-Muharrem ÖZEN**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, USA Yayınları, 7. B, Ankara 2014